Octavian SERGENTU
Compendiu de GEOPOLITICĂ
Octavian SERGENTU
GEOPOLITICĂ
Compendiu
Un studiu sumar referitor la „Geopolitică”.
— De la începuturi până în anul 2000 – CUPRINS

Cuvânt introductiv 4
Conceptul de putere 8
Definiţia geopoliticii 15
Preistoria geopoliticii 19
Panorama teoriilor şi curentelor geopolitice 23
Repere ale şcolilor şi geopoliticienilor (clasici şi moderni) 23
Evoluţia şcolii geopolitice ruse 45
Concluzii

CUVÂNT INTRODUCTIV

Înainte de a accede la expunerea magnificei şi modernei ştiinţe, care poartă numele de geopolitică, s-ar solicita realizarea unei evaluări a ei, întru a eluda problematica domeniului şi doar bazându-ne pe o evaluare corespunzătoare, să ne pronunţăm asupra principiilor de furnizare a materialului cumulat.

Indubitabil, geopolitica nu s-a născut pe un tărâm gol, iar sursa ei de existenţă nu a constituit-o exclusiv doar comanda socială, cât existenţa reală a unei anume sfere problematice, neabordată într-o măsură adecvată de alte ştiinţe.

Destul de des, funcţia principală a geopoliticii a fost formulată prin dezvăluirea dependenţei deciziilor politice şi a consecinţelor acestora în cazul aşezării geografice a statelor şi a popoarelor, pe care deciziile respective le-au vizat. Şi, aşa se prezintă lucrurile, într-adevăr, în cazul reflectării, în cele mai multe dintre concepţiile geopolitice, dar ca ştiinţă – geopolitica, luată ab integrum, situaţia ni se arată mult mai complexă. Problema avansată de

geopoliticieni, în tentaţia de a conştientiza teoriile de referinţă, constă în influenţa interdependentă pe care ar deţine-o politicul şi spaţiul. Pe de o parte, proprietăţile spaţiului, în care se întreprind anumite acţiuni politice, nu exercita o influenţă asupra caracterului şi a rezonanţei acestora, dar, pe de altă parte, politica, ca un rezultat al supunerii voinţei maselor, rezultă din eforturilor mai multor oameni, ea nu poate să nu influenţeze asupra spaţiului propriu-zis şi să n-o transforme în concordanţă cu voinţa enunţată de factorii politici.

Spaţiul, astfel, devine politic, nu doar metaforic, dar şi real, spaţiul devine un ecou al impulsurilor politice. Iar întrucât politica, în marea parte, în manifestările sale, reprezintă orizontul, dar şi nevederea, al celor mai profunde straturi ale sufletului uman, putem vorbi despre o relaţie suflet – natură, aceasta fiind reprezentată nemijlocit în relaţiile politicii şi geografiei. Anume, această problemă se consideră a fi cea care constituie, eminamente, şi-n, adâncime, baza geopoliticii.

În raport cu acest aspect, schimbul concepţiilor geografice se cere examinat ca pe un rol de conştientizare al problemelor primordiale ale umanităţii. Impulsul acestuia, aprioric, a exercitat o influenţă intrinsecă şi nereflectată în conţinutul primelor variante de conceptualizare a ştiinţei care este geopolitica. Autorii respectivelor variante şi-au formulat ipotezele şi afirmaţiile, definitivându-şi textele, ca urmare a manifestării unui interes viu faţă de „întrebările existenţiale”. Astfel încât întrebările autorilor, într-un mod direct, au stabilit stilul şi terminologia, dar şi poziţia politică. Doar, într-un astfel de context poate fi explicat faptul – de ce geopolitica, atât de izbitor se distinge de studiile ştiinţelor naturii ale Secolului Luminii (Montesquieu, Turgo etc.), care erau în căutarea unei anumite dependenţe dintre fenomenele sociale şi cele spirituale, prin observarea factorilor materiali, simpli şi

accesibili, care se combinau în spaţiul geografic.

Bazându-se pe principiile iminentului, într-un sens arhicunoscut al percepţiei native a problemei şi a răspunsului, astfel se clădeşte întreaga şcoală de geopolitică clasică (Ratzel, Kjellen, Mahan, Mackinder, Spykman etc.). Ea – geopolitica – nu conştientizează specificul temei sale, dar nici n-o abandonează, ceea ce nu putem afirma despre succesorii clasici – şcoala lui Karl Haushofer (Otto Maulle, Vovinfiell, A. Haushofer etc.), cei care au absolutizat rolul spaţiului fără suflet şi l-au plasat în locul sufletului. Şcolile sincronice ale lui Haushofer, din direcţia geopoliticii anglo-saxone, în mod firesc, s-au plasat pe poziţia pozitivismului, prin negarea însăşi a modului de a vedea problema sufletului, inclusiv prin substituirea problemelor de acest ordin, prin utilizarea ecuaţiilor empirice şi de rezolvare tehnică: ce trebuie de făcut pentru ca să cucereşti un spaţiu anumit; ce parametri al unui tip de spaţiu pot influenţa comportamentul celora care îl deţine, etc. Aceasta, bineînţeles, a facilitat descoperirea importanţei practice a geopoliticii (s-a constituit o întreagă disciplină aplicată – geostrategia) şi s-au obţinut o seamă de rezultate, care, realmente, uneori, şi astăzi servesc drept argument în favoarea reabilitării „geopoliticii”. Însă, de fapt, geopolitica a fost umbrită de metodologia determinismului geografic, care a atins punctul său maxim încă în sec. XVIII şi chiar aproape de sfârşitul sec. XX, când în geografie au pătruns aşa-zisele orientări „umaniste”, astfel încât geopolitica a trebuit să-şi orienteze atenţia către factorul „uman” şi spiritual. Acest pas, unul extrem de semnificativ, a reprezentat începutul formării geografiei existenţiale, care a trebuit să fie considerată ca una din treptele sugestive care au dus către un itinerariu al reîntoarcerii geografiei către ea însăşi.

Din cele expuse mai sus, este clar că: aria concepţiilor geopolitice s-a arătat departe de a fi una omogenă. Aici, sunt posibile chiar diverse criterii de

sistematizare ale materialului, care, totuşi, de fiecare dată, astfel de criterii au depins, în mod indubitabil, de o poziţie generală a sistematizatorului. Prin urmare, materialul geopoliticii se încadrează în următoarea schemă:

a). Începutul geopoliticii, care include în sine *intrarea / inputul* în problematică (determinarea frontierelor ştiinţei examinate, metodologia ei şi aparatul categoriilor), dar şi preistoria ştiinţei, exprimată în anumite concepţii antice şi în teoriile menţionate ale determinismului geografic.

b). geopolitica clasică.

c). relaţia geopoliticii cu nazismul.

d). revizuirea postbelica a geopoliticii, exprimată prin crearea variantelor sale tehnico-pozitiviste şi umanisto-antropologice.

Revigorarea şi dezvoltarea geopoliticii, nemijlocit, ne îndeamnă către o evaluare a perspectivelor evoluţioniste ale acestei ştiinţe. Evenimentul principal, în ultimele decenii din istoria acestei ştiinţe, l-a constituit „cotitura antropologică”. Dar, inerţia căilor precedente, care nu i-au limitat din influenţă, cât şi dublul impact ideologic al geopoliticii nu au permis să contăm, într-un mod convingător, pe o dezvoltare al succesului orientării para-ştiinţei, decât către finele anilor ’90 al secolului precedent.

Interesul sporit faţă de geopolitică şi variantele de tratare a problemelor umano-geografice, militare, culturale, psihologice şi parapsihologice, care s-a produs în comunităţile post-socialiste, a relevat un suflu proaspăt în viaţa respectivelor organizări socio-politice, astfel încât şi-au insertat noi percepţii civilizaţionale şi viziuni asupra societăţilor contemporane.

Geopolitica, prin urmare, devine, în spaţiul post-sovietic, o armă ideologică a actorilor politici folosită în scopul orientării către valorile euroatlantice sau euroasiatice.

Referindu-ne la U.R.S.S., geopolitica *de facto*

întotdeauna a existat în Uniunea Sovietică, chiar dacă la elaborarea acesteia au fost eliminaţi (sau s-au autoeliminat) geografii. Este de ajuns să amintim aşa-zisa doctrină „Brejnev", în corespondenţă cu care U.R.S.S.-ul nu putea să admită formarea în ţările vecine a regiunilor prooccidentale, ceea ce a presupus invazia în Cehoslovacia şi în Afghanistan. Oficial, considerată o pseudoştiinţă „burgheză" şi „fascistă", instituţional geopolitica în U.R.S.S. nu a existat. Funcţiile ei le îndeplineau câteva discipline – strategia, geografia militară, teoria dreptului internaţional şi a relaţiilor internaţionale, geografia, etnografia, etc. Cu toate acestea, comportamentul geopolitic al U.R.S.S.-ului, în complexitatea sa, pe arena planetară, se remarcă ca având o prestaţie excesiv de raţională din punct de vedere al geopoliticii, astfel încât putem să afirmăm cert că în acţiunile sovieticilor se evidenţia un model comportamental aferent raţionalizării geopolitice. Aspiraţia U.R.S.S. spre o dominaţie mondială, fiinţarea unui suprastat avid să-şi întărească poziţiile la sudul Eurasiei, în „regiunea riverană", pătrunderea în Africa, desfăşurarea de acţiuni destabilizatoare în America de Sud (trupele sovietice fiind chemate să aducă o dezbinare în spaţiul controlat de statele nord-americane, conform doctrinei Monroe) şi chiar invazia armatelor sovietice în Afghanistan („în scopul despicării „anacondei" americane, care ar fi tins să apropie frontierele strategice ale „talassocraţiei" în proximitatea nemijlocită a frontierelor de sud ale „axei geografice ale istoriei", Alexandr Dughin, Osnovî Geopolitiki), etc. O astfel de politică consecventă şi bine fundamentată geopolitic a U.R.S.S.-ului indică cu certitudine că a existat un serios „centru decizional", în care trebuiau să fie colectate într-un fişier complet rezultatele mai multor ştiinţe tradiţionale şi în baza acestor „informaţii", „sinteze", să fie aplicaţi anumiţi paşi strategici importanţi. Însă, localizarea socială al acestui centru „criptogeopolitic" se prezintă

problematic. Geopoliticianul rus Alexandr Dughin enunţă versiunea existenţei unei secţii speciale secrete al G.R.U.-ului sovietic (Direcţia Principală de Informaţii a Armatei Sovietice/ Ruse).

Propriu-zis geopolitica ca ştiinţă, în Uniunea Sovietică, s-a dezvoltat exclusiv în cadrul cercurile considerate marginale ale „disidenţilor”. Cel mai strălucit reprezentant al acestei direcţii a fost istoricul Lev Gumilev. Doar că el niciodată n-a utilizat în lucrările sale termenul de „geopolitică”, ci pe cel de „euroasism”. Mai mult de atât, el se străduia să-l evite în toate afirmaţiile şi poziţiile sale sau să facă vreo referinţă directă ce-ar exprima realităţile social-politice din ţara sa. Graţie acestui mod de „prudenţă”, Lev Gumilev a reuşit să publice în perioada regimului sovietic câteva cărţi dedicate istoriei etnografiei ruse. Este curios faptul că majoritatea reprezentanţilor geopolitici din Federaţia Rusă au fost, într-un fel sau altul, înalţi funcţionari şi oameni de stat, care aveau o influenţă anumită în societatea rusă. Aceştia exercitau o influenţă substanţială în luarea deciziilor politice, nu doar prin mesajul lor ideatic, ci şi în mod direct.

În decembrie 1993 Duma de Stat a Federaţiei Ruse a întemeiat o Comisie de geopolitică. Consultantul ştiinţific al cărţii lui Alexandr Dughin „Osnovî geopolitiki” („Bazele geopoliticii” – n.n.) era şeful Catedrei de Strategie al Academiei Militare a statului major central al Federaţiei Ruse, general-locotenentul Nikolai P. Kolotkov.

Metodele geopoliticii a oferit pentru mulţi geopoliticieni un răspuns întemeiat, ca să considere ştiinţa dată ca fiind mai întâi de toate una ce-ar aparţine ideologiei.

„Geopolitica, scria Dughin, reprezintă concepţia puterii, este ştiinţa despre putere şi pentru putere. Numai în măsura apropierii omului de vârfurile societăţii, acesta îi descoperă importanţa geopoliticii, pe când, până de curând, geopolitica era interceptată ca o viziune abstractă.

Geopolitica reprezintă o disciplină a elitelor politice (atât actuale, cât şi a celor alternative)". Fără a pretinde o anumită rigurozitate ştiinţifică, geopolitica îşi determină propriul caracter valoric.

În lumea contemporană ea reprezintă „micro-dicţionarul stăpânitorului", manualul puterii, în care se dă ca rezumat ceea ce trebuie luat în consideraţie, atunci când se adoptă decizii globale, cum ar fi aderarea la anumite alianţe şi blocuri militare, iniţierea de războaie, desfăşurarea reformelor, restructurarea structurală a societăţii, introducerea de sancţiuni şi blocaje economice şi politice, etc.

Geopolitica reprezintă ştiinţa care exprimă ideea de conducere, de guvernare, de gestionare. Şi chiar dacă anumiţi geopoliticieni consideră că „geopolitica în conţinutul său este anti-ideologică", este destul de greu să nu fim de acord cu afirmaţia că „geopoliticianul nu poate să nu fie o persoană angajată".[1]

După prăbuşirea Tratatului de la Varşovia şi a U.R.S.S.-ului geopolitica a devenit în societatea rusă din nou actuală. Anularea cenzurii ideologice a făcut posibilă, în sfârşit, să denumim lucrurile pe numele lor. Nu este întâmplător faptul că primii la renaşterea geopoliticii în Rusia au luat parte cercurile naţional-patriotice (ziarul „Deni" – „Ziua", revista „Elementî" – „Elemente"). Metodologia s-a dovedit atât de impresionantă, încât iniţiativa a fost preluată şi de câteva mişcări democratice. În scurt timp după restructurare, geopolitica a devenit una dintre temele cele mai populare ale societăţii ruse.

În România geopolitica a prins contur în anii 95, când graţie unor centre importante din ţară s-a captat mai multă informaţie despre vechea-nouă ştiinţă. Merită apreciate eforturile Centrului de Geopolitică şi de

1 Dughin Alexandr, Osnovî Geopolitiki, Arctogaia, Moscva, 1997

Antropologie Vizuală a Universităţii Bucureşti, a Facultăţilor de Ştiinţe Politice din Cluj-Napoca şi Iaşi, care au dezvoltat şi încurajat studiul geopoliticii, pe care l-au adoptat şi alte comunităţi academice şi universitare.

Şi s-a văzut că geopolitica are rădăcini adânci în istoria civilizaţiei poporului român, că personalităţi de referinţă ca Vasile Pârvan, Ion Conea, Gh. Brătianu, Mihail Kogălniceanu, Nicolae Iorga, Constantin Rădulescu Motru şi multe alte figuri de prim rang ale culturii şi civilizaţiei româneşti au stat la temelia geopoliticii româneşti. Nu constituie o excepţie şi viziunea lui Mihail Eminescu, care a stăpânit destul de bine cursorul mutaţiilor tectonice din spaţiul românesc, proximitatea lui sau tendinţele din lume.

Invocând, chiar şi sumar, reflecţiile personalităţilor care au contribuit la procesul de „legitimare" şi au facilitat ca „geopolitica" să răzbată şi-n casele noastre, dar şi al creatorilor acestei paradigme sau discipline – geopolitica, care ne-a alimentat cunoaşterea în zona cifrelor şi a spaţiilor mondiale.

Astăzi ne simţim datori să continuăm „truda" creatorilor de paradigme geopolitice, într-o eră a globalizării şi a interdependenţelor, în care „geopolitica" s-a înregimentat definitiv ca o ştiinţă normală, solicitată şi necesară.

CONCEPTUL DE PUTERE

Conceptul de putere. *Puterea* – abilitatea de a face pe alţii să facă ce altminteri nu ar face. Cunoaşterea este putere, dar ce este puterea? Distincţia de bază poate fi marcată între *puterea comportamentală* – abilitatea de a obţine rezultate dorite şi *puterea ca resurse* – posesia de resurse, care sunt, de obicei, asociate cu abilitatea de atingere a rezultatelor dorite. Puterea comportamentală, la rândul ei, se împarte în putere" hard" şi putere" soft".[2]

---

2 Keohane, Robert & Nye, Joseph – Power and Interdependence in the Information Age, Foreign Affairs, vol.77, no. 5, sept-oct. 1998.

Puterea” hard” constă în abilitatea de a face pe alţii ce ei altfel n-ar face decât prin ameninţare sau recompensă. Oricum prin recompensă economică sau ameninţare militară abilitatea de promisiuni sau coerciţie va rămâne încă mult timp elementul central al puterii. Abilitatea de manipulare cu mai puţină vulnerabilitate sau evitarea constrângerii într-o relaţie interdependenţă cu costuri mici este o sursă importantă de putere.

Puterea „soft” – altfel spus, este abilitatea de a obţine rezultate dorite, deoarece ceilalţi actori au aceleaşi interese ca şi tine. Este abilitatea de a obţine rezultate prin atragerea celuilalt, altfel decât prin constrângere. Această metodă funcţionează prin convingere. Dacă un stat îşi poate legitima puterea în ochii altora şi poate înfiinţa instituţii internaţionale, prin care să stimuleze pe alţii, în definirea intereselor lor, prin căi compatibile, nu mai este nevoie de resurse costisitoare tradiţionale economice şi militare.

Puterea

— influenţa lui A de către B, controlul exercitat într-un sistem de către un factor asupra altuia

— puterea socială (în relaţiile internaţionale)

— aspecte:

— fizic

— psiho-cultural

— distribuirea puterii (în rel. internaţionale) – la nivel de:

— individ

— grup

— state

— organizaţii internaţionale

De asemenea puterea poate fi utilizata sub forme de:

— Bastoane (sticks) = (ameninţare, pedepse)

— „morcovi” = (promisiuni, răsplătiri)[3]

---

3 Puscas, Vasile, Relatii Internationale Contemporane, Clu-Napoca 1998

Decizia de a utiliza „baston „sau „morcov” – nu este deloc simplă: Depinde de complexitatea situaţiei/ problemei, dar şi de credibilitatea sau puterea (autoritatea) faţă de celălalt

— Puterea este elementul puterii unui stat de a influenţa alt stat (în), pentru a acţiona conform dorinţei primului, înseamnă că o promisiune sau o ameninţare nu trebuie să fie doar credibilă, ci trebuie să aibă şi o percepţie de greutate în aprecierea partenerului.

Practic, baza puterii reprezintă abilitatea de coerciţie. Cu alte cuvinte, exersarea puterii poate implica atât sticks, cât şi „morcovi” (carrots). În fiecare caz, răspunsul la coerciţie reprezintă simpla bunăvoinţă. Oricum, persoana supusă coerciţiei crede că este irelevant dacă este drept sau greşit să facă ceea ce i s-a cerut. Legătura dintre efort (pedeapsă) şi exersarea negativă a puterii (the stick) este evidentă. Prezenţa efortului e mai puţin aparentă, dar nu mai puţin reală când este exersată puterea pozitivă (the carrots). Distincţia între „bastoane” şi „morcovi” nu este întotdeauna uşoară. În orice caz, un instrument al coerciţiei este ca o răsplată sau o pedeapsă, în dependenţă cum este percepută situaţia.

— Care sunt factorii care fac puterea unei naţiuni vis-à-vis de alte naţiuni? Care sunt componenţii a ceea ce numim putere naţională? Dacă vrem să determinăm puterea unei naţiuni, ce factori luăm în consideraţie? Două grupuri de elemente sunt distincte:

- care sunt relativ stabile
- care au ca subiect schimbarea constantă

Rolul factorului geografic în puterea unei naţiuni

Cel mai stabil factor de care depinde puterea unei naţiuni este, indubitabil, factorul geografic. Spre exemplu, faptul că teritoriul continental al SUA este separat de alte

continente prin ape, 3 mii de mile la Est şi mai mult de 6 mii mile spre Vest, arată că este un factor permanent ce determină poziţia SUA în lume.[4] Într-o poziţie similară se află Rusia, dar şi Ucraina, din perspectiva factorului geografic. Odată cu avansarea tehnologiilor moderne de comunicaţii şi de transport a sporit semnificaţia factorului geografic, acesta concentrându-se asupra populaţiei / resurselor de distribuţie, a aşezării strategice a statului şi prin proiectarea avansată de către puterea naţională. Pentru că geopolitica se concentrează asupra puterii naţionale şi asupra controlului teritoriului, urmează ca acele state capabile de a influenţa alte teritorii, de la distanţe mari, să constituie statele mai dominante din toate timpurile în sistemul internaţional. Conform mai multor autori, ex. Kenneth Boulding, care este urmat de Patrick O'Sullivan, există o relaţie inversă între putere şi distanţă. Impactul tehnologiei a căpătat o asemenea importanţă, încât semnificaţia politică a geografiei a fost schimbată, dar nu şi eliminată. În măsură în care armele de distrugere în masă pot fi lansate din orice punct al Pământului, de peste oceane, sau din afara spaţiului terestru, pentru a lovi orice ţintă, distincţia dintre marea putere de la centrul său, comparată cu periferia, şi-a pierdut înţelesul său anterior. Oricum, capacităţile disponibile entităţilor politice sunt numeroase şi obiectivele geografice în numele cărora sunt folosite sunt mult mai înalte.

La o suprafaţă abstractă, relaţia dintre geografie şi putere – geopolitica – constă în abilitatea, în orice timp al unui stat sau al altuia, în mişcarea puterii în sistem, în influenţa ori controlul teritoriului dorit, şi este considerată a fi de o importanţă strategică. Ulterior, schimbările tehnologice au sporit importanţa altor elemente

4 Barner-Barry, Carol, The politics of Change, St. Martin's Press, New York 1995, pg.10-11

geografice. În ultimele decenii, creşterea dependenţei statelor industrializate de resursele importate, în special de cele energetice, încă o dată, au reînnoit aserţiunea importanţei apelor.

Saul B. Cohen propunea: „Esenţa analizei geopolitice constă în relaţia dintre puterea politică internaţională cu factorul geografic. Puterile geopolitice se modifică odată cu schimbarea cadrului geografic şi prin interpretarea naturii referitoare la aceste schimbări". Conform lui Raymond Aron, termenul „*geopolitic*" cuprinde o schematizare geografică a relaţiei strategice – diplomatice de analiza geografico-economică a resurselor.[5]

O importanţă majoră îl are factorul geografic care constituie elementul maritim. Acest subiect a fost tratat mai pe larg de Alfred Thayer Mahan (1840 – 1914), ofiţer american la marină şi de Sir Halford Mackinder (1861 – 1947), geograf britanic, mare geopolitician.

Mahan a scris în perioada ultimului mare val de expansiunea imperială a Europei şi despre aspiraţia SUA la statutul de putere mondială. Ideile sale l-au influenţat foarte mult pe Theodore Roosvelt, care, mai întâi, în calitate de Secretar Asistent în Marină şi, mai târziu, ca Preşedinte, a contribuit decisiv la creşterea rolului Statelor Unite la nivelul de lider principal ca forţă maritimă. Analiza lui Mahan asupra istoriei maritime a constat faptul că existenţa controlului asupra mărilor şi, în special, importanţa strategică a strâmtorilor a fost determinantă de statutul de mare putere. Mahan îşi baza teoria pe observaţia că mărirea Imperiului Britanic şi emanciparea Marii Britanii, în calitate de putere maritimă, s-au produs simultan. Principala arteră maritimă din lume a devenit legătura de comunicaţie internă a Imperiului. În analiza lui

---

5 Morgenthau J., Hans, Politics Among Nations, New York 1985, pg. !27-130.

Mahan puterea maritimă a fost cea mai importantă pentru forţa şi prosperitatea ţării. Capacitatea statului de a realiza un asemenea statut a depins de poziţia geografică, configuraţia terestră, mărimea teritoriului, al populaţiei, al caracterului naţional şi al formei de guvernământ. Spre exemplu: naţiuni precum sunt cele britanice şi japoneze, înconjurate de ape, au trebuit să se opună numeroaselor forţe maritime ca să fie mari puteri, pentru că la naţiunile cu porţiuni lungi de ţărm – Marea este o frontieră, şi poziţia lor relativă faţă de alte state se manifestă în funcţie de capacitatea acestora de a opera dincolo de această frontieră. Aceeaşi opţiune nu a fost deschisă Franţei, a cărei putere a fost divizată în scopul de a-şi proteja frontiera proprie de la Est şi coastele: Mediteraneană şi Atlantică. Lungimea coastei şi capacitatea porturilor au fost factori importanţi, deşi mărimea teritoriului poate constitui o sursă a slăbiciunii, în cazul în care teritoriul nu are o suprafaţă adecvată populaţiei şi resurse naturale. Autorul crede că numărul şi caracterul populaţiei, cât şi aptitudinile acesteia pentru comerţ, îndeosebi cel internaţional, indică abilitatea unei naţiuni de a deveni o putere majoră. În concluzie, Mahan interacţiona puterea naţională şi mobilitatea pe mare, pentru că în perioada când scria că transportul terestru este încă primitiv în comparaţie cu cel maritim.[6]

În anul 1977 cercetătorul american, Charles Lindblom, a comparat modul în care diverse sisteme politico-economice operează. În *Politics and Markets*, Lindblom desfăşoară trei mecanisme ale controlului social: autoritatea, puterea şi schimbarea. Acestea, afirmă Linbdom, sunt temelia care aparţin tuturor sistemelor politico-economice. Identificarea şi examinarea acestor

6 Dougherty, E. Jomes, Pfltzgraff, L. Robert, Contending Theories of Internationals Relations,
Harper Collins Publishiers, New York 1990, pg.59-61.

teme de bază sunt necesare în scopul de-a vedea că Rusia şi Ucraina, cât şi fiecare dintre cele cincisprezece republici desprinse din URSS, au parcurs un proces al demontării unui sistem social-politic şi au încercat să-l substituie cu un altul. În discuţia referitoare la politica internă, Lindblom, tratează puterea (coerciţia) ca pe un aspect al autorităţii.[7]

Pentru a înţelege fenomenul pe deplin, în analiza URSS-ului şi a ţărilor succesoare, este mult mai folositor, consideră acesta, examinarea, în mod separat, a respectivelor concepte. Puterea şi autoritatea au baze diferite, din acest considerent, fiecare din ele îşi are o motivaţie psihologică comportamentală distinctă. Prin urmare, deosebirea dintre putere şi autoritate este mai evidentă atunci când comparăm relaţiile internaţionale şi politicile interne. Puterea domină în sistemele politicii internaţionale, pe când autoritatea este supremă în politica internă. Tratarea puterii şi autorităţii ca pe unul şi acelaşi fenomen riscă să atragă neînţelegerea a doua concepte fundamental diferite de comportament politic. Pe lângă modul în care URSS era guvernată, trebuie realizată o importantă distingere a situaţiilor, în care coerciţia a jucat un rol decisiv şi situaţiile în care nu s-a putut realiza acest lucru.

DEFINIŢIA GEOPOLITICII

Geopolitica în ultimii cincisprezece ani a trezit un viu interes, mai ales în ţările central şi est europene. Renaşterea geopoliticii nu a însemnat doar reîntoarcerea la vechile concepţii, multe din ele fiind legate şi asociate de evenimente istorice negative. În baza teoriilor exploratorilor din acest domeniu, care au însumat şi valori pozitive, s-a încercat constituirea teoretică de proaspete abordări a unui altfel de orizont care să definească

7 Ibid. pg.63

geopolitica. Trebuie spus că noţiunea (termenul) de „geopolitică” este foarte utilizată în retorica politică şi nu toţi realizează care sunt sursele, modelele, codurile aflate în spatele acestui termen.

Pericolul de receptare a geopoliticii doar ca unul al ideologiei extinderii spaţiului este la fel de mare ca şi pericolul ignorării acestui aspect din geopolitică.

Geopolitica recurge în explicarea politicii de stat pe plan extern, dar şi în plan intern, explicarea fiind realizată din punct de vedere al factorilor geografici, al caracterului frontierelor, al asigurării resurselor minerale şi al celor naturale, a aşezării insulare sau terestre, a climei, a reliefului locului, etc. Relaţia cheie de sistematizare, conform geopoliticii, a avut un rol mai avansat, decât spre exemplu în geografia politică sau în geografie, unde extrem de mult timp a fost expusă tematica distanţei spaţiul fizic şi al celuia geografic.

Geopolitica tradiţională poate fi cercetată / examinată ca o ştiinţă despre influenţa geospaţiului asupra obiectivelor politice şi a intereselor statului. Treptat, geopolitica a trecut la o înţelegere mai grea a spaţiului ca instrument de transformare economică, politică şi de alte relaţii dintre state. Odată cu creşterea rolului interdependenţei în lume, o mai mare însemnătate în analiza geopolitică a dobândit caracterul relaţiilor interstatale şi interacţiunea acestora cu geospaţiul, care devine nu doar polarizat, în jurul centrelor de putere, acestea devin mult mai stratificate, ierarhic mai bine organizate.

Noţiunea de geopolitică a fost introdusă de politologul pangermanist suedez *Rudolf Kjellen* (1864 – 1922) [8], care o stabileşte ca fiind o doctrină ce consideră statul ca pe un organism geografic sau fenomen spaţial.

---

8 Oleg Serebrian, Va exploda estul ?, editura Dacia, Cluj-Napoca, 1998, p. 9

Scopul geopoliticii este stabilit de precursorii ei ca fiind o conştientizare necesară a acumulărilor teritoriale, pentru ca statul să se dezvolte, întrucât conform opiniilor lor, „spaţiul lumii, deja divizat, poate fi recucerit de un stat de la un alt stat, doar prin forţa armei”.[9]

Principala revistă germană de geopolitică „Zeitschrift für Geopolitik”, fondată de Karl Haushofer, a oferit următoarea definiţie, fiind aproape cel mai des citată în studiile de geopolitică:

„Geopolitica este ştiinţa despre relaţiile / raporturile pământului şi procesele politice. Ea se întemeiază pe un amplu fundament geografic, mai întâi de toate pe geografia politică, care este o ştiinţă ce se referă la organismele politice din spaţiu şi evaluează structura lor. Mai mult de atât, geopolitica are ca obiectiv asigurarea cu instrucţiuni corespunzătoare a activităţii politice şi oferă direcţii şi vectori generalizanţi pentru viaţa politică. Prin urmare, geopolitica devine o artă, şi anume arta de cârmuire/ gestionare a politicii practice. Geopolitica este raţiunea geografică a statului”.

Într-un context similar, doar utilizând anumite completări necesare şi aplicând accentele stimulative aferente, geopolitica este definită şi de Otto Maulle. Geopolitica, consideră Maulle, vizează statul nu prin prisma unei concepţii statice, ci ca pe un organism viu. Geopolitica cercetează statul, în primul rând, în relaţiile sale cu mediul, cu spaţiul, şi îşi propune ca scop să rezolve problemele ce rezultă din legăturile / raporturile spaţiale. Pe ea nu o interesează, spre deosebire de geografia politică, statul ca fenomen al naturii, adică amplasamentul său, mărimile, forma sau frontierele / graniţele ca atare. Ea nu are de a face cu statul ca un sistem economic, comercial sau cultural. Din punct de vedere al geopoliticii, analiza simplă al statului (fizică sau culturologică), chiar

9 Tihonravov, I. V., Geopolitika, editura Intel-Sintez, 1998, p.20

dacă el are legătură cu spaţiul, rămâne statică. Toate aceste lucruri se referă la sfera ştiinţei materne – geografia politică.

Domeniul geopoliticii, precizează Maulle, îl constituie necesităţile spaţiale şi cerinţele statului, pe când geografia politică este mai mult interesată, în prim plan, doar de condiţiile spaţiale ale existenţei sale. În final, Maulle remarcă încă o dată diferenţierea principială dintre geografia politică şi geopolitică: prima este satisfăcută de o descriere statică a statului, care poate include şi însuşirea vechilor dinamici de dezvoltare ale acestuia; a doua, însă, este o disciplină care pune în echilibru şi evaluează o situaţie anumită. Geopolitica este tot timpul orientată spre viitor.

Cercetătorul american (de origine română) Ladis Kristof susţine că geopolitica acoperă o arie, paralelă şi orizontală, între ştiinţa politică şi geografia politică. Recunoscând toate greutăţile ale determinării geopoliticii, Kristof riscă totuşi să facă aceasta. Geopolitica, consideră el, reprezintă studierea fenomenelor politice, în primul rând, a raporturilor spaţiale şi, în al doilea rând, a comportamentelor, dependenţa şi influenţa acestora asupra Terrei, dar şi asupra factorilor culturali, care constituie obiectul geografiei omului, în largul ei înţeles. Altfel spus, geopolitica este cea care, etimologic, propune însuşi acest cuvânt, adică politica geografică, nu geografia, anume politica interpretată geografic şi analizată în concordanţă cu conţinutul ei geografic. Ca ştiinţă de frontieră, ea nu posedă un câmp independent de cercetare. Ea este mai mult determinată de concepţiile geografiei şi a ştiinţei politice prin interdependenţa lor. Kristof consideră că nu există o deosebire principală între geopolitică şi geografia politică, atât în sfera cercetării, cât şi în metodele de cercetare. Unica deosebire reală dintre ele constă, conform opiniei sale, în accentul aplicat, într-un secret al atenţiei. Geografia politică prevalează asupra

geografiei, fixează accentul pe fenomenele geografice; ea oferă o interpretare politică şi o analiză politică a aspectelor acestora.

În ultimele trei opinii se demarcă deja foarte nuanţat acel, în general, hotar instabil dintre geopolitică şi geografia politică. Totuşi, o deosebire determinantă dintre ele există: geografia politică examinează / studiază statul (şi respectiv politica) din punct de vedere al spaţiului; geopolitica, viceversa, studiază spaţiul din punct de vedere al statului (al politicii). Aceste accente sunt cauzate de staticul geografiei politice şi dinamicul geopoliticii.

De asemenea, în cadrul geopoliticii putem distinge două curente extrem de bine conturate:

1). O geopolitică ordonantă (dispozitivă) sau doctrinar-normativă. În cadrul acesteia, putem repartiza, fără teama de a greşi, întreaga şcoală germană, legată de numele lui Haushofer.

2). O geopolitică evaluativ-conceptuală. Printre cei mai de seamă reprezentanţi al acesteia îi putem desemna pe Mackinder, Spykman, Kohen[10]

Pornind de la cele expuse mai sus, putem susţine că s-a realizat o nuanţare care remarcă deosebirea dintre conceptele examinate. Aşadar, geografia politică ca ştiinţă, accentul principal îl aplică pe studierea factorului geografic şi pe influenţarea acestuia, pe efectul asupra politicii statului. Geopolitica, la rândul ei, ca ştiinţă, îşi îndreaptă atenţia principală asupra descoperirii şi studierii posibilităţilor activ de a folosi politica, implicit, prin prisma factorilor mediului înconjurător şi, în acelaşi timp, să acţioneze asupra ei – în interes militar, economic, ecologic, de securitate al statului. În sfera geopoliticii aplicate intră totul ce este legat de problemele teritoriale ale statului, de frontierele acestuia, de folosirea raţională şi de distribuţia

10 Tihonravov, I. V., Geopolitika, editura Intel-Sintez, 1998, p.59

resurselor, inclusiv al celor umane.

În literatura politică contemporană şi de dicţionar, noţiunea de geopolitică este tratată uneori vast şi multivariat, încât îşi pierde, în cele din urmă, caracteristicile specifice pe care le posedă orice domeniu de cercetare ca disciplină ştiinţifică. Geopolitica este utilizată pentru aprecierea poziţiilor internaţional-politice ale statelor, locul lor în sistemul relaţiilor internaţionale, condiţiile participării acestora în alianţe politico-militare. Un aspect important al geopoliticii îl constituie studierea problemelor din complexul economic, politic, militar – strategic, ecologic, al resurselor etc., care joacă un rol important în menţinerea sau în modificarea balanţei de putere, pe plan mondial sau regional. Prin urmare, se cere demarcată o frontieră între geopolitică şi teoria relaţiilor internaţionale (şi de politica externă), ori, deseori, geopoliticii îi este atribuită şi această dimensiune de cercetare.

Geopolitica studiază raportul spaţiu – politică, per ansamblu, fără a distinge sau separa aspectul vieţii politice interne şi externe al unui stat. „Geopolitica operează cu inconştientul din politic, cu ceea ce scapă înţelegerii, dacă nu se ţine cont de specificul tandemului spaţiu – timp în care s-a dezvoltat un stat. Geopolitica, metaforic vorbind, este psihanaliza statului. La rândul său, teoria relaţiilor internaţionale este preocupată doar de studierea actorilor (stat, organizaţii internaţionale, ideologie, religie, companii internaţionale) şi a factorilor (economic, politic, tehnologic, cultural şi social) ce determină evoluţia sistemului relaţiilor internaţionale în ansamblu”.

Dincolo de diversitatea excepţională a tematicii modurilor de abordare, de cuprinsul teritorial al cercetărilor geopoliticii, în ele pot fi evidenţiate un nucleu comun, incluzând analiza dependenţei între oricare schimbări în state aparte şi regiuni (în structura administrării şi asigurării acestora cu resurse necesare,

aplicarea de noi tehnologii în economie, în general, şi în producţia militară, în special, în sistemul telecomunicaţiilor, numărul şi calitatea populaţiei, unitatea sa politică şi ideologică etc.) şi problemele politice externe şi strategice.

PREISTORIA GEOPOLITICII

Problema influenţei mediului geografic (în primul rând, al climei) asupra obiceiurilor, tradiţiilor, moravurilor, modului de conducere şi a anumitor procese social – istorice a fost examinată de autorii din antichitate, cum ar fi Hippocrate – „părintele medicinii”, Herodot – „părintele istoriei”, Polibius – istoricul roman, etc.

Grecii antici au fost primii care au acordat o atenţie sporită influenţei mediului geografic asupra existenţei sociale a omului. Odată cu dezvoltarea civilizaţiei, cu creşterea numărului oraşelor-state şi a populaţiei acestora apăreau şi probleme cu adevărat geopolitice: necesitatea extinderii spaţiului vital, colonizarea teritoriilor libere pe tot perimetrul mediteranean având ca obiectiv scoaterea populaţiei de prisos, problemele de frontieră, etc. Deseori se ajungea la rezolvarea lor prin calea războiului cu vecinii. Noile frontiere ale lumii, descoperite de aceştia, au început să o împartă, în conformitate cu condiţiile climaterice. Gânditorul grec antic Parmenide (sec. VI î.e.n.) a emis teoria celor cinci regiuni sau cordoane de temperatură: unul cald, două reci şi două intermediare. Bazându-se pe teoria lui Parmenide, Aristotel (384 – 322 î.e.n.) susţinea superioritatea puterii regiunii intermediare, populată de greci. Deja în timpurile noastre, teoria cordoanelor climaterice a dobândit un nou ecou. O largă răspândire a avut punctul de vedere, potrivit căruia se afirmă că istoria s-a creat în spaţiul dintre 20 şi 60 grade a latitudinii nordice, adică în emisfera boreală, unde este situată o bună parte a „uscatului” pământesc. Energia politică a lumii era generată, în special, în regiunile moderate climaterice şi centrele istorice de atracţie se

deplasau din direcţia sud spre nord, dar exclusiv în limitele acestor regiuni. Civilizaţiile fluviale ale Mesopotamiei şi ale Egiptului au fost substituite de oraşele – state ale Greciei, iar mai apoi de Imperiul Roman. Toate civilizaţiile antice erau aşezate la frontierele cuprinse între 20 şi 45 grade latitudine nordică. Centrele culturale ale Europei, Rusiei, S.U.A. şi Japonia se situează între 45 şi 60 grade a latitudinii nordice în regiunea temperată.

„Părintele medicinii", Hippocrate (460 – 370 î.e.n.), în studiul său „Aerul, Apa şi Locurile", a tratat ideea influenţei condiţiilor geografice şi a climei asupra particularităţilor organismului uman, a proprietăţilor caracterului locuitorilor şi chiar asupra sistemului social. Mai târziu, concepţiile geografice au fost completate cu spaţiul terestrul şi cu cel maritim ca fiind importante caracteristici în compararea poziţiei unor state în raport cu altele. Asupra acestora a atras atenţia şi Aristotel.

În „Politica", Aristotel dă o apreciere destul de deosebită geopoliticii, am zice noi astăzi, privitor la meritele Cretei. „Insula Creta – scrie el – este de la natură predestinată să domnească asupra Greciei, şi aşezarea geografică a ei este minunată: ea se leagă cu marea, în jurul căreia aproape toţi grecii îşi au locurile lor de trai; dintr-o parte, ea se află nu la o mare distanţă de Peloponnes, din altă parte de Asia, anume de localitatea Triopiană şi de Rodos. Iată de ce Minos a consolidat puterea sa asupra mării, pe unele insule le-a supus forţei sale, iar pe altele le-a populat"[11].

Semnificaţia condiţiilor geografice pentru viaţa internă şi externă a statelor le-a menţionat Platon, Polibius, iar mai apoi latinul Cicero şi îndeosebi Strabon. Ultimul ca geograf a împărţit lumea în patru colţuri, şi în cadrul unuia din ele a aşezat lumea populată. Ea se compunea din Europa, Libia, Asia. Este curioasă judecata

11 Aristotel, Politica,editura Antet,Bucureşti,1996.

lui Strabon conform căreia ţările nepopulate nu ar prezenta interes pentru geografi. „Nu servesc pentru niciun fel de scopuri politice – considera el – o bună cunoştinţă a locurilor îndepărtate şi care sunt populate de oameni, mai ales dacă acestea sunt insule, a căror locuitori nu pot nici să ne împiedice, nici să ne aducă foloase în comerţul lor”. Judecata dată poate fi numită deja geopolitică, în sensul contemporan al cuvântului.

O mare importanţă a influenţei naturii asupra istoriei umane o acordă istoricul şi gânditorul arab Abdar-Rahmad Abu Zeial Ibn Haldun (1332 – 1406), personaj care a jucat un rol marcant în viaţa politica a statelor musulmane din Africa de Nord. Factorul principal care determină influenţa naturii în viaţa social-politică, conform teoriei lui Ibn Haldun, o reprezintă clima: doar că în ţările cu climă temperată oamenii sunt apţi să se ocupe de activitatea culturală, iar locuitorii sudului (adică ţările mărginite la ecuator) nu au motive stimulative în dezvoltarea culturii, aşa cum nici locuitorii nu au nevoie de locuinţe trainice, nici de haine, iar hrana o primesc de la însăşi mama natură, adică, din start pregătită; locuitorii ţărilor reci nordice, invers, consumă întreaga lor energie pentru a-şi dobândi hrana, confecţionează haine şi îşi construiesc locuinţe, prin urmare, ei nu au timp să se ocupe de ştiinţe, de literatură şi arte.

Ibn Haldun şi-a lansat şi motivat o proprie teorie în ceea ce priveşte ciclurile istorice, conform căreia, în ţările cu climă temperată, cea mai activă forţă a istoriei o constituie nomazii, care deţin, după opinia lui, o superioritate fizică şi morală asupra populaţiei sedentare, mai ales asupra celor de la oraşe. Anume, din acest considerent, conform punctului de vedere a lui Ibn Haldun, nomazii cuceresc periodic ţările cu populaţie sedentară şi formează imense imperii întruchipate în dinastii. Dar, peste 3 – 4 generaţii, urmaşii îşi iepuizează calităţile lor pozitive; şi atunci din stepe şi pustietăţi apar noi valuri de

nomazi-cuceritori, încât istoria se repetă.

Această regularitate este urmată de la Ibn Haldun până la Haushofer.

În aceste construcţii, destul de logice, nu este greu de surprins amprenta acelor idei, care mai târziu au contribuit copios la formarea gândirii ruşilor „eurasiatici" şi s-au evidenţiat în teoriile lui Lev Gumilev.

În timpurile mai noi, printre primii care s-au hotărât să studieze sistematic inter-relaţia geografiei cu politica statului a fost gânditorul politic francez Jean Boden (1530 – 1596). Boden a expus viziunea sa asupra societăţii ca pe o sumă a alianţelor gospodăreşti sanguine – familiile, formate independent de voinţa omului sub influenţa firească a mediului.

Printre factorii geografici, el evidenţiază în prim plan, ca fiind cea mai valoroasă clima, subscriindu-i acţiunii acesteia că ar exista o superioritate fizică a popoarelor nordice faţă de cele sudice, în schimb cele de munte au impact asupra celora de câmpie. El atrăgea atenţie oamenilor de stat că în politică e necesar să fie luat în calcul, pe lângă activitatea administrativă şi legislativă pe care o exersează, şi condiţiile sociale, dar şi cele climaterice. În viziunile sale, Boden s-a apropiat foarte mult în crearea unor sisteme conceptuale extinse ale determinismului geografic, mai mult decât oricare dintre precursorii săi. Afirmaţia lui Boden, că forţa şi dezvoltarea statului suveran depind direct de influenţa condiţiilor naturale, care-l înconjoară, coincide, în esenţă, cu viziunile geopoliticienilor contemporani. După Boden, problema influenţei factorilor geografici asupra politicii a fost abandonată un timp îndelungat de filosofii şi gânditorii politici. Numai în sec. XVIII ea devine un subiect luat în atenţie, de data aceasta de Montesquieu, în lucrarea „Despre spiritul legilor" (1748). După compatriotul său Boden, Montesquieu pune accentul pe influenţa climei, subliniind, de asemenea, semnificaţia spaţiului, solului,

culturii şi a economiei, în calitate de elemente care formează istoria. Montesquieu nu s-a limitat doar la enunţarea opiniilor care se referă la semnificaţia condiţiilor mediului fizic, ci şi direct a indicat necesitatea ca legile ţării să corespundă condiţiilor în care se exprimă. Altfel spus, el a inclus, în concepţia sa, elementul normativ, care în geopolitică, mai târziu, în special, în cea germană, a dobândit o semnificaţie prioritară. Cartea a şaptesprezecea din operele sale, el o dedică aproape în întregime studierii influenţei climei şi topografiei asupra particularităţilor structurii statului şi natura politică a diverselor popoare, comparând, în acest sens, Europa şi Asia.

În cercetările istoriei referitoare la geopolitică, deseori, putem întâlni afirmaţia că Montesquieu ar fi unul dintre primii care a proclamat factorul geografic (clima) ca fiind determinant în dezvoltarea socială şi a argumentat în lucrările sale, că mediul geografic, în primul rând, clima, este cauza decisivă care diferenţiează formele puterii statului şi a legislaţiei. Spre exemplu, el susţinea că, „în climele calde (...) de regulă, domneşte despotismul". Ca o confirmare principală în exprimarea determinismului geografic, la Montesquieu, de regulă, se invocă expresia lui arhicunoscută: „Puterea climei este prima putere de pe pământ". La Montesquieu, într-adevăr, există o astfel de afirmaţie, dar problema constă în faptul că el niciodată nu a definit clima ca pe un factor care influenţează nemijlocit viaţa societăţii. Clima, conform opiniei lui Montesquieu, a exercitat o directă influenţă asupra stării fiziologice a organismului uman şi, mai întâi de toate, asupra psihologiei oamenilor, iar prin prisma ei şi asupra fenomenelor sociale şi politice. Anume această particularitate, din punctul de vedere a lui Montesquieu, i-a dat dreptul să declare că: „laşitatea popoarelor de climă caldă întotdeauna i-a dus la robie, pe când curajul popoarelor climei reci le-a menţinut popoarelor libertatea".

Aceasta a fost prima încercare, care cu ajutorul vulgarului determinism geografic, poate fi explicată diferenţierea formelor de conducere ale statului.[12]

Definiţii ale geopoliticii au fost inserate în mediul intelectual:

Specialistul francez în drept internaţional, Denis Touret, o defineşte ca fiind o ştiinţă: „Geopolitica este ştiinţa uman, realistă, care are ca obiectiv să determine, dincolo de aparenţe, care sunt caracteristicile obiective ale geografiei fizice şi umane care condiţionează deciziile strategice ale actorilor internaţionali din viaţa ideologică, politică şi economică mondială.

Geograful Yves Lacoste consideră: „Geopolitica are ca obiect descrierea şi explicarea rivalităţilor de putere privind teritoriile, rivalităţile naţionale.[3]

În schimb, P.O. Sullivan, afirmă că „geopolitica este o disciplină universitară care studiază geografia relaţiilor dintre deţinătorii puterii, fie că sunt şefi de state, fie organizaţii transnaţionale.

Literatura socio-politică a tratat „Geopolitica" în ţările comuniste, inclusiv în România, conform modelului sovietic, ca pe o teorie periculoasă: „Teorie care, exagerând o serie de teze ale determinismului geografic şi ale antropogeografiei privitoare la istoria şi la filosofia culturii, a pretins că politica unui stat ar fi determinată de situaţia sa geografică. Geopolitica justifică politica de expansiune şi agresiune şi propagă deschis militarismul şi colonialismul…"

Dar şi ca pe o doctrină nocivă: „Doctrină social-politică neştiinţifică, retrogradă, apărută către sfârşitul sec. XIX… care, în explicarea fenomenelor sociale şi politice, atribuie un rol primordial factorilor geografici şi demografici, interpretaţi în mod denaturat, în spiritul teoriei expansioniste a spaţiului vital şi al rasismului" (!!!)

---

12 Montesquieu, Din spiritul legilor, editura Ştiinţifică, Bucureşti,1970.

O foarte reuşită punctare a rolului şi dimensiunii o exprimă Paul Claval: „Geopolitica ia în considerare totalitatea preocupărilor actorilor prezenţi pe scena internaţională, fie că este vorba despre politicieni, diplomaţi, militari, de organizaţii nonguvernamentale sau de opinia publică. Ea este interesată de calculele unora sau altora şi de ceea ce îi împinge să acţioneze. Este sensibilă la ceea ce, în planurile protagoniştilor, reflectă eterogenitatea spaţiului, condiţiile naturale, istoria, religia, diversitatea etnică. Este interesată de obiectivele ce vizează cooperarea sau destinderea relaţiilor, dar şi de utilizarea forţei sau de jocurile viclene[3].

În schimb, Christian Daudel face o expunere completă a cerinţelor pe care se întemeiază Geopolitica actuală: „... geopolitica se construieşte deschizându-se, înainte de toate, problematicilor «contemporane» şi de «amploare mondială»: cele având legături cu politica statelor şi cu influenţele reciproce, cu dreptul internaţional, cu relaţiile diplomatice, cu securitatea şi apărarea, cu raporturile de putere în lume. Este vorba, de asemenea, de studiul acţiunii diferitelor organisme internaţionale (...), urmărindu-se ceea ce s-ar putea numi „regulile jocului" aplicate la spaţiu, în aspectele lor cantitative şi calitative: jurisdicţia internaţională (delimitări de suveranitate teritorială, tema permanentă a frontierelor), modalităţile de trecere şi de circulaţie în lume (strâmtori, arhipelaguri, survolarea teritoriului), reglementări diverse, eventual de opinii, atitudini şi comportări (pacte de neagresiune, tratate de asistenţă, acorduri militare, alianţe diplomatice, restricţii de deplasare, diferende de frontieră, litigii istorice)".

După cum afirmă Paul Dobrescu[13] în: „Geopolitica este o teorie, o orientare de cercetare care relevă legătura

---

13 „Geopolitica", Prof. univ. dr. Paul DOBRESCU, Asistent univ. drd. Alina BÂRGĂOANU, 2001.

de substanţă între poziţia geografică a unui stat şi politica sa. Însăşi etimologia termenului spune explicit acest lucru, geo însemnând pământ, teritoriu. Geopolitica priveşte şi analizează politica din perspectiva cadrului natural în care are loc, ea propunându-şi să explice măsurile şi orientările politice pe baza datelor naturale ale unui stat: poziţia geografică, întindere, bogăţii naturale, populaţie etc.

Fireşte că relaţia mediu geografic – politică s-a impus unor strategi sau oameni de cultură înainte de apariţia teoriei propriu-zise. Herder spunea că *„istoria este geografie în mişcare”*. Napoleon remarca, la rândul său, că *„politica unui stat stă în geografia sa”*. De asemenea, doctrina Monroe – America americanilor – ori cea a „misiunii civilizatoare” a Franţei în Africa sunt abordări care implică viziuni geografice şi abordări de factură geopolitică. Putem noi considera asemenea poziţii ca exprimând aprecieri de natură geopolitică? Neîndoielnic, nu! Ele sunt constatări sugestive care surprind o relaţie: în cazul nostru cea dintre geografie, pe de o parte, şi politică, pe de alta. Geopolitica ia naştere în momentul în care apare intenţia de a explica această relaţie, de a o întemeia din perspectivă teoretică. Caracterul doctrinar apare în momentul în care noua teorie, surprinzând rolul real al mediului natural în configurarea politicii, transformă acest element în factor explicativ principal, dacă nu exclusiv, neglijând alte determinaţii, uneori cel puţin la fel de importante”.

PANORAMA TEORIILOR ŞI CURENTELOR GEOPOLITICE

Repere ale şcolilor şi curentelor geopolitice

Ca părinţi întemeietori ai geopoliticii îi putem considera pe Friedrich Ratzel, Rudolf Kjellen, Alfred T. Mahan, Halford Mackinder, Vidal de la Blanche, Isaiah Baumen şi N.J. Spykman.

Concepţiile tradiţionaliste referitoare la relaţiile

internaţionale se bazează pe trei piloni – teritoriul, suveranitatea şi securitatea statului, adică pe factorii politicii internaţionale. În tratatele părinţilor fondatori ai geopoliticii, locul central în determinarea politicii internaţionale a unui anume stat îi era rezervat plasamentului geografic. Sensul geopoliticii era prevăzut ca acţiunea care tinde spre o avansare către o primă treaptă spaţială, teritorială. Aprioric, geopolitica era înţeleasă, per ansamblu, în termenii de cucerire, ocupaţie directă şi al controlului (militar şi politic) al unor teritorii.

Nu întâmplător, primul care şi-a asumat intercondiţionarea politicii cu geografia şi studierea politica a unui anume stat, reieşind din plasamentul său geografic, spaţiul pe care îl cuprinde, a fost geograful german, fondatorul geografiei politice de la sfârşitul sec. XIX – începutul sec. XX, Friedrich Ratzel.

Apariţia geopoliticii clasice i se datorează pe bună dreptate gânditorului german *Friedrich Ratzel* (1844 – 1904). Friedrich Ratzel poate fi considerat „părintele" autentic al geopoliticii. „Fără Ratzel, dezvoltarea geopoliticii ar fi fost de neimaginat" – scria Otto Maulle – de aceea Kjellen, spre exemplu, sau altcineva nu poate fi considerat, cum, uneori, aceasta se întâmplă, din neatenţie, părintele geopoliticii. El este Ratzel. Ratzel, în fapt, nu foloseşte acest termen în lucrările sale, ci scrie despre „geografia politică". Trebuie menţionat că Ratzel, într-adevăr, este unul din întemeietorii geografiei politice, în înţelesul contemporan, care ar consemna respectiva ştiinţă.

Ratzel n-a negat faptul că setul său valoric, (apartenenţa) este bazat pe convingeri naţionaliste. Pentru Ratzel era important să creeze instrumentul conceptual al conştientizării adecvate a istoriei statului şi al popoarelor în raport cu spaţiul. Ratzel credea că în viitor vor domina statele mari, puternice, care vor ocupa spaţii continentale imense, asemeni Americii de Nord, Rusiei „Eurasiatice",

Australiei şi a Americii de Sud. Conform concepţiei lui Ratzel, „statele au tendinţa să crească în spaţii naturale închise”. Considerând inutil caracterul păcii ce se referă la creşterea spaţială, Ratzel sublinia că esenţa statului este aceea de-a se dezvolta, concurând cu statele din proximitate, mai ales că trofeul în aceste dispute, în majoritatea cazurilor, presupune acumularea unor noi părţi din spaţiu.

Cărţile lui Ratzel au stat la temelia concepţiilor lui Kjellen şi Karl Haushofer. De ideile lui au ţinut cont Vidal de la Blanche, Mackinder, Mahan şi eurasiaticii ruşi Petr Savitki şi Lev Gumilev. Ratzel era considerat un precursor al teoriei spaţiului vital care a stat la temelia politicii naziste.

În fapt, geopolitica îi datorează numele său – suedezului *J.R. Kjellen*. Jurist şi om de stat, profesor de istorie şi de ştiinţe politice – J.R. Kjellen (1864 – 1922) – pentru întâia dată utilizează termenul de „geopolitică” în lucrarea „Statul ca formă de viaţă” („Staten vom Lifsform”), scrisă sub influenţa lui Friedrich Nietzsche şi Werner Sombart (1863 – 1941).

În afară de „geopolitică”, Kjellen a propus încă patru neologisme, care, conform opiniei sale, trebuie să cuprindă direcţiile de bază ale ştiinţei politice:

— Ecopolitica („studierea statului ca putere economică”);

— Demopolitica („cercetarea impulsurilor dinamice transmise de popor statului”); similară „antropogeografiei” lui Ratzel;

— Sociopolitica („studierea aspectului social al statului”);

— Kratopolitica („studierea formelor de conducere şi al puterii, în corespondenţă cu problemele dreptului şi a factorilor socio-economici”).

În lucrarea „Statul ca formă de viaţă”, Kjellen tinde să analizeze anatomia puterii şi bazele ei geografice. El

scria despre necesitatea organică de a combina cinci elemente a politicii, elemente care interacţionează unele cu altele. Ca unitate a formei de viaţă, statul constă din cinci sfere vitale:

1. statul ca spaţiu geografic
2. statul ca popor
3. statul ca administrator/ gospodărire
4. statul ca societate
5. statul ca şi conducere[14]

Concepţia „Europei Centrale".

Geopolitica în Germania s-a ridicat datorită tradiţiei intelectuale a Prusiei şi al celui de-al II-lea Reich, care examina utilizarea forţei fizice în calitate de prima naţiune în raport cu celelalte state. Trebuie să menţionăm că dincolo de o diplomaţie excepţională pe care a avut-o Bismarck, cel de-al II-lea Reich a fost răspunzător de apariţia puterii militare a Prusiei. Sinteza miturilor ideologice germane a excedentului puterii militare şi a industrializării contemporane a dat naştere statului, care cultiva, în prim plan, conceptul de eroism, agresiunea, forţa şi abominarea. În decursul timpului s-a format o concepţie „teritorială", care reclama o extinsă şi puternică „Europă Centrală" (Mitteleuropa), condusă de Germania. Altor popoare din regiune li se propunea să fie apărate şi să aibă protecţie faţă de ameninţarea externă, în special survenită de la vest, cum era considerată Franţa şi la est, în cazul Rusiei. Germania se considera organic formată după concepţia spirituală de „aşezare centrală" (Mittellage).

Concepţia „Forţei Maritime".

Concepţia „Forţei Maritime", în calitate de teorie geopolitică, a fost avansată de către amiralul de flotă maritimă, istoricul american *Alfred Mahan*. Mahan nu

14 Tihonravov, I. V., Geopolitika, editura Intel-Sintez, 1998, p.63

recurge la termenul de „geopolitică”, dar, conform metodologiei aplicate în analizele sale şi în concluziile de referinţă, gândirea sa, pe bună dreptate, corespunde abordărilor geopolitice. Lucrările sale, prin excelenţă, au fost rezervate subiectului „Forţa maritimă” (Sea Power). Şi dacă Ratzel, Mackinder, Haushofer susţineau primatul puterilor continentale, atunci Mahan, din contra, a lansat concepţia primatului puterilor maritime şi oceanice asupra spaţiului terestru.

Pentru Mahan, instrumentul principal al politicii o constituie comerţul. Acţiunile militare trebuie doar să asigure condiţiile cele mai favorabile pentru crearea unei civilizaţii planetare comerciale. Mahan examinează ciclul economic în trei etape:

1). producerea (schimbul mărfurilor şi serviciul pe căile navale)

2). navigarea (care realizează acest schimb)

3). coloniile (care produc circuitul schimbului de mărfuri pe plan mondial)

Mahan era un susţinător fidel al doctrinei preşedintelui american Monroe (1758 – 1831), care în anul 1823 a declarat principiul neamestecului reciproc a ţărilor Americii şi a Europei, şi, de asemenea, a atras atenţia că sporirea puterii şi a influenţei Statelor Unite ale Americiii se poate realiza în dependenţă cu expansiunea teritorială din ţările din proximitate. Mahan considera că America are un „destin maritim”, iar prima etapă din proiectul său ar consta în integrarea strategică de pe întregul continent american, după care se va miza pe instaurarea unei dominaţii mondiale. În viziunea lui Mahan, inamicul, în cazul puterilor euroasiatice (Germania, Rusia, China), trebuia asfixiat în mrejele „anacondei” a masei continentale, supunându-l unei presiuni care l-ar elimina pe acesta din controlul zonelor de ţărm şi îngrădindu-i, după posibilităţi, ieşirile către spaţiul maritim.

Mahan înţelegea bine că emisfera nordică

continentală este una chintesenţială în politica mondială şi în lupta pentru influenţă. În interiorul Eurasiei, în calitate de cel mai important component al emisferei nordice, evidenţiind poziţia Rusiei ca fiind una dominantă în calitate de putere continentală asiatică. Regiunea dintre paralele 30 şi 40 în Asia, Mahan o vedea ca o regiune conflictuală între forţa terestră a Rusiei şi forţa maritimă a Angliei.

Mahan era convins că S.U.A. reprezintă un cap de pod îndepărtat spre vest, un avanpost al civilizaţiei şi a puterii europene.

În primul război mondial strategia mahaniană a „anacondei" s-a realizat în sprijinul Antantei şi a mişcării albgardiste ruse la periferia Eurasiei (ca răspuns la pactul de pace între bolşevici şi Germania); în cel de-al doilea război mondial era adresată împotriva „Europei Centrale" şi, în special, prin operaţiunile militar-maritime, împotriva ţărilor Axei şi a Japoniei.

Dar, aspectul cel mai elocvent care poate fi remarcat în acest caz, se referă la epoca războiului rece, când contradicţiile dintre S.U.A. şi U.R.S.S. au atins nişte proporţii globale, planetare, cu care se opera, la nivelul teoretic al geopoliticii, deja la începutul secolului XIX.

Faptic, liniile de bază ale strategiei Alianţei Nord Atlantice (N.A.T.O.), dar şi ale altor alianţe şi blocuri militar-politice îndreptate întru stăvilirea/ descurajarea U.R.S.S.-ului (concepţia de „stăvilire" a reprezentat o reacţie a Moscovei aplicată la adresa concepţiei strategice şi geopolitice „anaconda"), iar ASEAN, ANZUS, CENTO au relevat că au stat la baza tezelor amiralului Mahan, ele fiind dezvoltate în timp, care, din acest considerent poate fi desemnat ca „părintele" atlantismului contemporan.

De *Sir Halford Mackinder* se leagă un rol important geopolitic. Mackinder poate fi considerat primul cercetător care a dat postulatul modelului global geopolitic. El sublinia neîntrerupt însemnătatea deosebită a realităţilor geografice pentru politica mondială, considerând că

motivul direct sau indirect care a produs cele mai mari războaie în istoria umanităţii a fost, dincolo de dezvoltarea inegală a statelor, „inegala distribuire a pământurilor roditoare şi a posibilităţilor strategice a planetei noastre”.

À-propos, în anii 1919 – 1920, Mackinder a deţinut funcţia de înalt Comisar al statelor Antantei în Ucraina, dar şi funcţia de consilier-proconsul britanic în Statul Major al generalului Denikin. Mackinder a participat activ la procesul organizării unui sprijin internaţional din partea Antantei în favoarea „mişcării albgardiste”, pe care o considera ca aparţinând vectorului atlantic, orientat să slăbească forţa progermanică a eurasiaticilor-bolşevici. El personal îi consulta pe liderii albgardişti, străduindu-se să aibă un sprijin maxim din partea guvernului Angliei.

Rusia, în sensul politic, pentru Mackinder, se prezenta în felul următor: „Rusia deţine, în general, o poziţie central strategică în lume, precum Germania în raport cu Europa. Ea poate efectua agresiuni spre toate direcţile şi poate să fie supusă acestora din toate direcţiile, în afară de nord”.

Nu este greu de înţeles că anume Mackinder a proiectat în concepţia geopolitică anglo-saxonă, care a devenit ulterior chintesenţa geopolitică a S.U.A. şi a Alianţei Nord-Atlantice, tendinţa de bază: ca prin orice mijloc să fie împiedicată însăşi posibilitatea creării blocului euroasiatic, crearea unei alianţe strategice dintre Rusia şi Germania, consolidarea geopolitică a heartlandului şi expansiunea acestuia. Mackinder, exprimând interesele britanice, avea o spaimă atât faţă de Rusia, cât şi faţă de Germania. Teama că Rusia poate să cucerească Dardanelele, să supună Imperiul Otoman şi să aibă ieşire spre India, „briliantul Imperiului Britanic”, a fost luată în serios atât în politica practică engleză, cât şi de către intelectualii şi teoreticienii scenariilor de geostrategie britanică. Dacă ar fi ales între cele două rele, – Rusia şi Germania, în viziunea lui Mackinder, cel mai mic l-ar fi

constituit Rusia. Prin urmare, luând în calcul această ipoteză, Mackinder şi-a formulat discursul său patetico – politic contra Germaniei, considerând-o ca fiind ameninţarea iminentă şi proximită, care afectează interesele britanice. Concepţia lui Mackinder poartă amprenta intereselor britanice: heartlandul constituindu-l Rusia şi Germania, care sunt consideraţi cei mai ameninţători inamici ai Angliei. Astfel el dezvoltă ideea împiedicării edificării unei alianţe dintre cele două state, considerând că trebuie sprijinit cel mai slab actor geopolitic în raport cu cel mai puternic. Aceasta v-a arăta în timp că se va reprezenta în concepţia naţională britanică, viziune exprimată de Mackinder. De asemenea, geopoliticianul britanic descoperim concepţia globală ca fiind exprimată, în special, după cel de-al doilea război mondial, prin prisma doctrinei americane de descurajare/ stăvilire. Ce motive ideologice n-ar fi stat la bază, în esenţă, aceasta va fi orientată să neutralizeze controlul U.R.S.S. asupra heartlandului şi să împiedice ca superstatul estic să domine ţărmul Mondial.

Sociologului şi profesorului de relaţii internaţionale, *Nicolas Spykman* (1893 – 1943), îi datorăm, în mare parte, concepţia „geostrategiei imperiale”. Spykman şi-a lansat ideile sale în perioada războiului, dar a formulat scopurile geopolitice ale Statelor Unite după victoria aliaţilor. El este unul dintre primii geopoliticieni care a încercat nu doar teoretic să reabiliteze prestigiul geopoliticii în S.U.A., dar a sugerat reprezentanţilor şcolii germane de geopolitică o ieşire din criză.

Preocuparea lui Spykman pentru această sferă începe odată cu afirmaţia – „termenul de geopolitică este o denumire care corespunde analizei şi sistematizării datelor, care sunt necesare adoptării deciziei, în scopul determinării problemelor de politică externă”.

Spykman poate fi numit, în adevăratul sens, un predecesor al doctrinelor lui Mahan, doar că are „o

înclinaţie mult mai mult terestră”. Modelele globale geopolitice şi concluziile acestuia ne arată că el se află, simultan, sub o puternică influenţă a concepţiilor lui Mackinder, cu toate că, în acea perioadă, tindea să le supună revizuirii.

Pentru Spykman, spre deosebire de primii geopoliticieni, geografia nu prezintă un interes chintesenţial. Spykman examinează geopolitica ca pe un instrument important şi concret al politicii internaţionale, ca pe o metodă analitică şi un sistem de formule, capabile să elaboreze o strategie mai eficientă. Regăsim la Spykman, ca şi la Mahan, acea caracterizare a „plasamentului median” ca fiind a arăta ca fiind cel mai util, cât şi dorinţa evidentă de a oferi o mai formulă geopolitică eficientă, cu ajutorul căreia S.U.A. ar putea, într-un mod rapid, să atingă „dominaţia mondială”.

Spykman evidenţiază zece criterii, în baza cărora trebuie determinată forţa geopolitică a unui stat:

— Suprafaţa teritoriului
— Natura frontierelor
— Cantitatea populaţiei
— Surplusul sau lipsa resurselor vitale
— Dezvoltarea economică şi tehnologică
— Puterea financiară
— Organizarea (identitatea) etnică
— Nivelul integrării sociale
— Stabilitatea politică
— Emanciparea naţională

În cazul în care evaluarea indicatorilor geopolitici exprimaţi mai sus pentru un stat se prezintă într-o formulă relativă, conform criteriilor, nu foarte avansaţi, atunci automat înseamnă că statul respectiv trebuie să intre într-o uniune comună strategică, lipsindu-se de o parte din suveranitate şi să aibă un interes a protecţiei geopolitice şi strategice globale.

Esenţa doctrinei lui Spykman nu se axează pe o

conceptualizare geopolitică a rolului S.U.A. ca „Forţă Maritimă”, cât pe un control teritorial limitrof al Eurasiei: al Europei, al ţărilor arabe, al Indiei, al Chinei etc., dar şi pe o victorie definitivă în cadrul rivalităţii dintre forţele continentale şi cele maritime. Spykman aparţine indubitabil curentului „atlantist”. Mai mult, el, alături de amiralul Mahan, poate fi considerat „părintele atlantismului” şi „animatorul ideatic al Alianţei Nord Atlantice (N.A.T.O.)”.

Geopolitica, în mare parte, anume lui *Karl Haushofer* (1869 – 1946) îi datorează faptul că o lungă perioadă a fost considerată ca fiind nu doar o „pseudoştiinţă”, ci şi una „antiumană”, „fascistă”, o teorie „antropofagă”. Dezvoltând concepţiile lui Ratzel şi Kjellen, Haushofer i-a desemnat geopoliticii acea imagine, în care ea a devenit parte oficială a doctrinei celui de-al III-lea Reich. Pentru mulţi critici ai geopoliticii, Haushofer a întruchipat „păcatul fundamental care i se reproşează geopoliticii germane, acela de a fi colaborat cu regimul nazist, de a fi sprijinit şi chiar fundamentat politica acestuia de cuceriri teritoriale”.

Haushofer îşi exprima neîncetat opinia că renaşterea Germaniei poate fi realizată, în condiţiile când „oamenii de pe stradă vor învăţa să judece geopolitic, iar conducătorii să acţioneze geopolitic”. În acest sens, Haushofer a obţinut introducerea cursului de geopolitică în programul de studiu al Universităţii din München.

În centrul atenţiei lui Haushofer se afla chestiunea „situaţiei germane” (conditio Germaniae), adică plasamentul Germaniei în sistemul puterilor europene şi a celor mondiale. Aceasta se explică prin faptul că pentru Germania, chestiunea frontierelor şi respectiv cea a „spaţiului vital”, tot timpul s-a prezentat ca o actualitate. Haushofer a studiat atent lucrările lui Ratzel, Kjellen, Mackinder, Mahan şi pe ale altor geopoliticieni. Tabloul dualismului planetar – „forţele maritime” împotriva

„forţelor continentale” sau talassocraţia („puterea prin intermediul mării”) contra tellurocraţiei („puterea prin intermediul pământului”) au fost pentru el acea cheie care deschidea toate secretele (tainele) în politica internaţională, în care, el, era implicat în mod direct. În propriile analize, Karl Haushofer vede că viitorul înălţător al Marii Germanii stă în politica de contracarare a Occidentului şi, în special, a lumii anglo-saxone, prin care, de facto, se releva imaginea „forţei maritime”. În baza acestei analize se prezintă întreaga doctrină geopolitică a lui Karl Haushofer. Această doctrină constă în necesitatea creării unui „bloc continental” şi a axei Berlin-Moscova-Tokio. Crearea unei asemenea alianţe n-ar arătat ca fiind întâmplătoare şi s-ar fi prezentat ca un răspuns adecvat şi complet la adresa strategiei taberei adverse, care nu ascundea faptul că unul dintre cele mai mari pericole şi ameninţări ar fi constat în crearea unei alianţe eurasiatice, similare celei occidentale.

În acest context, trebuie menţionat faptul că la Haushofer, concepţia „deschiderii Răsăritului” nu semnifică în niciun caz „ocuparea pământurilor slave”. Mai degrabă este vorba de nişte eforturi civilizatoare comune ale celor două puteri continentale, Rusia şi Germania, care trebuiau să instaureze „Noua Ordine Europeană” şi să restructureze spaţiul continental al „Ţărmului Mondial”, ca să-l elibereze definitiv de sub o influenţă a „Forţei Maritime”. Extinderea (şi exportul) germanismului era planificată de către Haushofer şi nu viza doar colonizarea pământurilor ruseşti, ci şi însuşirea dar şi exploatarea spaţiilor asiatice imense, nepopulate şi care urma să producă o „reorganizare” pe pământurile Europei Răsăritene.

Haushofer, urmându-l pe Ratzel şi Mackinder, consideră că puterea continentală deţine o prioritate fundamentală asupra puterii maritime. El examinează alianţa dintre Rusia şi Germania în baza unui nucleu de

alianţă/ uniune eurasiatică, ca pe o alianţă mult mai largă transcontinentală, aici fiind incluse China şi Japonia. Conform schemei (geo) tectonice a lui Haushofer, declinul Marii Britanii şi prestaţia insignifiantă a puterii maritime au creat condiţii favorabile pentru formarea unei noi ordini europene, în care rolul dominant îl deţinea Germania. Haushofer pune accentul pe edificarea unui nou sistem mondial, în care s-ar fi manifestat plenar aşa-zisele panidei.

Privitor la hărţile mentale şi panidei, Haushofer evidenţia ideea panamericană, panasiatică, panrusă, panpacifică, panislamistă, paneuropeană. Către anul 1941 această schemă a fost revăzută, în rezultat fiind lăsate doar trei regiuni, fiecare cu panideea sa specifică: pan America, în frunte cu S.U.A.; marele pilon răsăritean, în frunte cu Japonia; şi pan Europa, în frunte cu Germania. Manifestarea principală, orientată spre o construcţie geopolitică, a lui Haushofer şi a colegilor săi de la Institutul de Geopolitică de la München şi de la „Jurnalul de geopolitică” a constat în experimentarea formulării ipotezelor şi argumentelor, chemate să pună bazele acceptării Germaniei într-o poziţie cheie şi dominantă în lume. „Geopolitica – conform unuia din principiile de bază a lui Karl Haushofer – tinde şi trebuie să devină conştiinţa geografică a statului”.

În plan politic, una dintre cele mai argumentate şi convingătoare geoteorii, născute în Germania, indubitabil, a constituit – o „geojurisprudenţă”. Geojurisprudenţa a apărut ca urmare a legitimtat unificarea majorităţii sferelor de ştiinţă din Germania naţional-socialistă sub umbrela geopoliticii, edificarea unui a set valoric comun.

Cel mai important reprezentant al geojurisprudenţei trebuie considerat *Karl Schmitt*. Teoriile lui Karl Schmitt au influenţat ideologia naţional-socialistă. Un succes considerabil l-au avut cărţile politologice – „Teologia politică” şi „Înţelegerea politicului”, în care Schmitt a

supus unei aspre critici dreptul liberal şi ideea „statului de drept”. Totodată, întreaga concepţie a lui Schmitt era bazată pe ideea fundamentala a „dreptului popoarelor” (Volksrechte), care reprezenta o replică la adresa teoriei liberale a „dreptului omului”.

Schmitt menţiona că scopul geopoliticii constă în „angajarea ştiinţei şi în căutarea direcţiilor şi vectorilor necesari pentru un parcurs politic” şi că aceasta ar sta la baza „pregătirii de acţiuni politice”.

În spiritul abordării geopolitice, Schmitt enunţă legătura dintre cultura politică şi spaţiu, pe care o vede încă la începuturi bine închegată. Nu doar statul, dar întreaga realitate socială şi, îndeosebi, dreptul, provin de la o organizare calitativă a spaţiului. De aici Schmitt a lansat concepţia de „nomos”. Acest termen grecesc semnifică „ceva adoptat, formulat, aranjat, organizat” – în sensul spaţiului. Schmitt arată că „nomos”-ul este acea formă de organizare a existenţei, care instituie nişte co-raporturi de armonie, atât în interiorul comunităţii sociale, cât şi în raporturile acesteia.

Evident că sensul contraponderii terestrului în raport cu al celuia maritim, la Schmitt, rezultă din ipoteza, că este vorba de două civilizaţii distincte, care sunt duşmănoase, una faţă de alta, şi nu este vorba despre nişte variante ale unei civilizaţiei unice şi complexe. Este curios faptul că Schmitt foloseşte numele de „hipopotam” referindu-se la „forţele terestre”, iar faţă de „forţele maritime”, îl invocă pe cel de „Leviathan”, care reprezintă imaginea unor monştri, un simbol al fiarelor terestre, dar şi al celor de ape maritime.

Imaginea geopolitică generală, descrisă de Schmitt, reiese din dualismul civilizator tensionant, care realizează o contradicţie şi o rivalitate a celor două spaţii extinse: anglo-saxon (Anglia şi America) şi continental (Eurasia, germano-rus). Aceste două „spaţii mari”, talassocratic şi tellurocratic, poartă între ele o bătălie planetară, în scopul

realizării unui ultim pas spre o universalizare şi care tinde să se ajungă de la o dominaţie continentală către una mondială.

Atlantismul

Linia atlantistă în geopolitică s-a dezvoltat practic, fără întreruperi, începând cu tradiţia clasică anglo-americană (Mahan, Mackinder, Spykman). Pe măsură ce SUA devenea o „putere mondială", geopoliticienii – atlantişti, de după război, precizau şi detaliau aspectele care fac parte din teoriile lor, dezvoltând analize factuale. Modelul care stă la bază concepţiei lor este cel al „Forţei maritime" şi perspectivele geopolitice ale acesteia, ceea ce se vor transformă din elaborările ştiinţifice ale anumitor şcoli militar-geografice în acţiuni oficiale predictibile de politică internaţională ale S.U.A.

Studiul intereselor strategice comune americane şi „necesitatea" unei reuniuni a statelor incluse într-o Alianţă, care ar urma să fie plasate la o distanţă cât mai îndepărtată de frontierele maritime şi de cele terestre americane devine parte componentă a doctrinei geopolitice americane.

Inovaţiile tehnologice din sfera militară au dictat necesitatea aplicării unei abordări globale pe subiectele de securitate internaţională.

Globalizarea geopoliticii, din perspectiva poziţiilor tehnice devine caracteristică pentru strategii militari ai N.A.T.O. Prevalează, inclusiv în lucrările cercetătorilor, tratările tehnice ale geopoliticii, care se situează pe principiile neoliberalismului. În aceste cercetări de evaluare a ideologiilor antagoniste – „pe tabla de şah a popoarelor" – sunt examinate cele extrateritoriale, care posedă capacitatea liberă să braveze frontiere între state şi grupuri de state, care ar aparţine diverselor grupări economice şi militar-politice. Mai ales că sporeşte şi chiar se absolutizează semnificaţia factorului tehnic, inclusiv rolul mass-mediei, în raport cu lupta ideologică dintre

state (Şcoala lui D. Bell, P. Buckholts).

De numele liberalilor este legată existenţa şcolii geopolitice „behavioriste”, care crea modele comportamentale şi statistice de răspândire a războaielor şi a conflictelor. Geopolitica „behavioristă”, în obiectivele sale, pune accentul pe desemnarea legilor obiective în relaţiile internaţionale, în scopul eliminării sau constrângerii modelelor subiective ale realiştilor tradiţionali, care reieşea din concepţia lumii bipolare, substituindu-le cu scheme policentriste în sfera relaţiilor internaţionale (Mepple L.W., Griffith W.)

Cu timpul „geometria” forţelor din politica mondială a devenit una mai dificilă, care, în accepţiunea „liberalilor”, deseori, se prezenta în formatul unui patrulater, ce era expus în baza a doua diagonale: „Vest-Est”, „Nord-Sud”. O primă diagonală tratează ca pe un rezultat politic „divizarea” lumii de la Ialta; ca urmare, în 1947 – 1949, în Europa Centrală s-a produs „contactul fizic” dintre „super-puteri”. Importanţa, cât şi posibilitatea U.R.S.S.-ului şi S.U.A. să se distrugă reciproc, într-un război nuclear, se estima ca fiind esenţa primei diagonale. Cea de-a doua diagonală constă în problema „Nord-Sud”, care se rezumă în contradicţiile economice, într-o opoziţie în care ar exista „Nordul bogat” şi „Sudul sărac”.

Respectiva „geometrie” are sensul interpretării geopolitice a teoriei statului – putere şi a doctrinei neocoloniste.

Liberalilor le este caracteristică negarea adopţiei, la nivelul lexicului politic, a geopoliticii naziste compromisă şi relaţia acesteia cu geopolitica contemporană, ca temă şi metodă a geografiei politice „externe”. Dacă este abordată geopolitica nazistă, atunci liberalii scriu în germană „Geopolitik”, iar, dacă exprimă un alt sens, aceştia scriu în engleză „Geopolitics” sau în franceză „Geopolitique”.

Neoatlantismul

Victoria atlantiştilor asupra U.R.S.S.-ului

(hartlandului) însemna intrarea într-o nouă epocă radicală, care solicită modele geopolitice originale. Statutul geopolitic al tuturor teritoriilor tradiţionale, regiunilor, statelor şi a uniunilor se modifica rapid. Percepţia realităţii planetare, după sfârşitul războiului rece, i-a impus pe geopoliticienii atlantişti spre examinarea, în principal, a doua scheme reflexive.

Una din ele poate fi calificată „pesimistă" (pentru atlantism). Ea moşteneşte linia tradiţională a atlantismului a confruntării cu heartlandul, care este considerat nefinalizat şi încă neexclus de pe agenda zilei, odată cu prăbuşirea U.R.S.S.-ului, şi sunt prognozate noi constituiri de alianţe şi blocuri eurasiatice, bazate pe tradiţiile civilizaţiilor şi pe arhetipuri etnice solide şi rezistente. Această variantă poate fi numită „neoatlantism", esenţa ei se rezumă la o examinare în continuare a imaginii lumii prin vizorul dualismului bazic, care pare să nuanţeze apariţia unor zone geopolitice suplimentare (în afară de Eurasia), care, la fel, pot deveni focare de confruntare cu Occidentul. Cel mai relevant reprezentant al unei astfel de abordări neoatlantiste este perceput Samuel Huntington[15].

În schimb, cea de-a doua schemă, bazată pe aceeaşi primă imagine geopolitică, se arată a fi, invers, una optimistă (pentru atlantism). Sensul acesteia constă în examinarea situaţiei care s-ar fi proiectat în urma victoriei Occidentului în Războiul Rece ca fiind una definitivă şi fără întoarcere în timp. Pe această imagine se construieşte teoria „mondialismului", concepţia sfârşitului istoriei şi a lumii unitare, conform căreia se arată că toate formele de diferenţiere geopolitică – culturale, naţionale, ideologice, religioase, statale etc. vor putea fi parcurse irevocabil şi va începe o eră a civilizaţiei comune pentru umanitate, fundamentată pe principiile democraţiei liberale.

Acest proiect geopolitic este asociat cu numele

15 Samuil Hantington P – Ciocnirea Civilizatiilor, ed.Antet, 1997

geopoliticianului american Francis Fukuyama, datorită lucrării „Sfârşitul istoriei”[16].

Un alt reprezentant al acestui curent este Paul Wolfowitz (consilier în probleme de securitate). În raportul lui Wolfowitz adresat guvernului Statelor Unite ale Americii, în luna martie 1992, el susţine că este „necesar a nu se admite ca pe continentul european şi pe cel asiatic să apară forţe strategice, capabile să devină o forţă rivală Statelor Unite, iar mai apoi enunţă ipoteza, în urma unei evaluări, că o probabilă forţă, care trebuie luată în calcul ar fi Rusia şi că împotriva acesteia trebuie să fie edificat un „cordon sanitar”, la baza căruia ar sta statele baltice. În cazul dat, strategul american se prezintă mult mai apropiat de Mackinder, decât de Spykman, fapt care-l deosebeşte foarte mult de Huntington cu a lui lucrare de „Ciocnire de civilizaţie”, bazată pe „falii civilizaţionale”.

Mondialismul

Statele Unite ale Americii devenind o super-putere şi fiind în apropierea ieşirii spre ultima etapă, care ar preceda-o pe cea finală, aceea de „hegemonie planetară talassocratică”, a dat motive şi i-a impus pe geopoliticienii americani să examineze un model geopolitic absolut nou, în care participau nu două forţe de bază, ci numai una. Mai ales că, în principiu, existau două variante de dezvoltare a evenimentelor – ori o izbândă definitivă a Occidentului, în duelul geopolitic cu Răsăritul, ori convergenţa celor două lagăre ideologice, în realizarea unui ceva unitar şi instaurarea unui „guvern mondial” (acest proiect a luat denumirea de „mondialism” de la cuvântul francez „monde”). În ambele cazuri, era solicitată o nouă paradigmă geopolitică cu privire la un eventual final al istoriei. O atare situaţie a dat viaţă unei noi orientări, speciale, în geopolitică, denumită „geopolitica mondialismului”. Altfel, această teorie este cunoscută şi ca

16 Fuckuyama F.-Sfarsitul istoriei, ed. Paideia , 1992.

doctrina „noii ordini mondiale”. Ea a fost elaborată de către geopoliticienii americani, începând cu anii ’70, iar prima dată a fost enunţată de către preşedintele S.U.A., George Bush, în perioada războiului din Golful Persic din anul 1991.

Concepţia „mondialismului” a apărut cu mult înainte de victoria Occidentului în Războiul rece. Sensul mondialismului constă în postularea negreşită a unei integrări planetare, trecerea de la multitudinea de state, popoare, naţiuni şi culturi spre o lume uniformizată.

Ideile mondialiste erau apropiate, îndeosebi, pentru europenii moderaţi şi, în special, pentru englezii socialişti (o parte din ei erau asociaţi în „Societatea Fabiană”). Despre un stat unitar mondial vorbeau şi comuniştii. Pe de altă parte, similare organizaţii mondialiste au fost create, începând cu sfârşitul sec. XIX-lea, de către personalităţi importante din businessul mondial, cum ar fi, spre exemplu, Sir C. Rouds, care a organizat gruparea „Masa rotundă”, membrii căreia trebuiau să contribuie la instaurarea unui sistem de comerţ fără bariere în toată lumea şi să creeze un Guvern Mondial.

Este interesant că astfel de organizaţii cunoscute, ca Liga Naţiunilor, mai târziu O.N.U. şi UNESCO, sunt considerate a fi continuatoare ale cercurilor mondialiste, care au o influenţă enormă asupra politicii mondiale. Pe măsură ce întreaga putere conceptuală şi strategică a Occidentului rămâne concentrată în S.U.A., anume acest stat a devenit principalul stat – major al mondialismului, reprezentanţii căruia au format o structură paralelă de putere, care constă în asocierea diverşilor consilieri, analişti şi de centre de cercetări strategice.

Astfel au evoluat principalele trei organizaţii mondialiste, despre existenţa cărora comunităţile occidentale au aflat cu mult timp în urmă. Spre deosebire de structurile oficiale, aceste grupări au la dispoziţie o libertate destul de mare de proiectare şi de cercetare,

întrucât ele sunt eliberate de procedurile fixe şi sunt mai mult formale, care reglementează activitatea comisiilor ONU sau a funcţionarilor şi activiştilor internaţionali.

Prima: Consiliul Relaţiilor Internaţionale (Council of Foreign Relations, abrevierea C.F.R.). Fondatorul acestei structuri este considerat a fi unul dintre cei mai importanţi bancheri americani, Morgan. Această organizaţie neoficială este preocupată de elaborarea strategiei americane la parametri planetari, mai ales că scopul final este considerat a fi unificarea completă a planetei şi crearea unui Guvern Mondial. Această organizaţie a apărut încă în anul 1921 ca filială a „Fundaţiei Carnegi pentru pacea planetei", iar cei care activează în respectiva structură devin supuşii acesteia, lansând politicieni cu orientări certe mondialiste referitoare la viitorul planetei. Iar cum marea parte a membrilor C.F.R. sunt înalţi demnitari ai masoneriei de rit scoţian, putem presupune că proiectele lor geopolitice ar avea o quantificare umanisto-mistică.

În anul 1954 a fost creată o a doua structură mondialistă, Clubul Bilderberg sau gruparea Bilderbergiană. Aceasta, deja, îi întruneşte nu doar pe analiştii, politicienii, pe specialiştii din sfera finanţelor şi pe intelectualii americani, dar are şi colegi europeni. Partea americană este reprezentată exclusiv de membrii C.F.R.-ului şi este văzută ca fiind o succesoare cu ramificaţie internaţională.

În anul 1973 activiştii grupării Bilderberg au fondat o a treia structură importantă mondialistă – „Comisia Trilaterală". Ea era condusă de către americanii încadraţi în C.F.R. şi Grupul Bilderberg şi aveau în afară de S.U.A., unde era situat centrul strategic (New York), încă două centre strategice în Japonia şi Europa. Comisia Trilaterală este denumită, dintr-o anumită raţiune fundamentală, ca fiind geopolitică. Ea este chemată să unifice sub egida atlantismului şi al S.U.A. trei „spaţii mari", care dau tonul

în dezvoltarea tehnică şi în economia de piaţă:

— Spaţiul american, care include America de Nord şi de Sud

— Spaţiul european

— Spaţiul Pacificului, controlat de Japonia

În fruntea celor mai importante grupări mondialiste, cum ar fi Bilderberg şi Comisia Trilaterală, se află unul din cei mai proeminenţi membri ai C.F.R.-ului, David Rockefeller, posesorul „Manhattan Bank”.

De altfel, în centrul tuturor proiectelor mondialiste, consecvent, se situează analiştii, geopoliticienii, strategii atlantismului cum ar fi Zbigniev Brzezinschi şi Henry Kissinger. Tot în această categorie se situează şi arhicunoscutul G. Ball.

Substratul tuturor proiectelor mondialiste constă în trecerea la un sistem unic mondial, de dominaţie strategică a Occidentului şi a valorilor „progresiste”, „umaniste”, „democratice”. Pentru aceasta sunt elaborate structuri paralele, care sunt compuse din politicieni, jurnalişti, intelectuali, finanţatori, analişti etc., desemnaţi să pregătească terenul, înainte ca proiectul mondialist al guvernului unei lumii unite să poată fi larg popularizat, pentru că fără o pregătire aferentă, acesta s-ar putea lovi de o puternică rezistenţă psihologică din partea popoarelor şi a statelor, care ar putea să respingă destrămarea şi desfigurarea identităţii lor şi să nu accepte melanjul planetar.

Proiectul mondialist, elaborat şi aplicat de către aceste organizaţii, nu este uniform. Există două versiuni cheie, distincte ca metodologie, dar care au un acelaşi scop final.

Prima versiune a mondialismului, mai pacifistă şi mai „paşnică”, este cunoscută sub numele de „teoria convergenţei”. Elaborată în anii ’70 în subsolurile C.F.R.-ului de către un grup de analişti de „stânga”, sub

îndrumarea lui Zbigniev Bzezinschi[17], această teorie presupune posibilitatea depăşirii dualismului ideologic şi geopolitic al Războiului Rece prin crearea unui nou tip de civilizaţie cultural-ideologică, care ar putea mijloci socialismul şi capitalismul, în care s-ar intersecta un cast atlantism şi un continentalism neexperimentat.

Guvernul mondial, care s-ar putea să se nască în baza „teoriei convergenţei", a fost gândit ca pe un proiect în care ar fi acceptată Moscova ca factor decizional, în comun cu Washingtonul, până când ar fi instituită o unică conducere atlantică a planetei. Şi atunci este prevăzută începerea unei epoci a păcii mondiale, în care Războiul Rece ia sfârşit, iar popoarele pot să se debaraseze de o tensiune geopolitică sufocantă.

Este important să efectuăm, aici, o paralelă, odată cu trecerea la sistemele tehnologice ale „talassocraţiei" spre o „efirocraţie": politicile mondialiste au început să privească planeta nu prin ochii locuitorilor „occidentali" ai continentului, ai lumii înconjurătoare (precum atlantiştii tradiţionali), ci prin ochii „astronauţilor de pe orbita cosmică". În acest caz viziunea lor ar recepţiona, într-adevăr, o singură lume. După prăbuşirea U.R.S.S.-ului şi victoria Occidentului, a atlantismului, proiectele mondialiste trebuie să fie cuantificate, să le fie modificată logica. Noua versiune a mondialismului în epoca post-sovietică a constituit-o doctrina lui Françoise Fukuyama prin „Sfârşitul istoriei". Ea poate fi examinată ca baza ideatică a neomondialismului.

Geopolitica policentrică

Deja în anii '60 în cadrul anumitor ceruri de cercetători s-a întrezărit promovarea unei mişcări care enunţa tratarea lumii – de la bipolaritate (oceanică-continentală) spre tratarea policentrică a societăţii

17 Zbigniev Bzezinschi – cunoscut sociolog, politolog şi geopolitician. Între 1977-1981 consilier al preşedintelui S.U.A. pe securitatea naţională, profesor universitar

mondiale contemporane. Noua repartizare a forţelor de pe arena mondială a impus apariţia în siajul geopolitic a curentului „policentrist”. „Pacea bipolară sovieto-americană – scria la sfârşitul anului 1971 „Washington Post” – în acea formă, în care s-a arătat, după cel de-al doilea război mondial, în mare parte, ţine de trecut. În prezent este bine să vorbim despre o lume formată din cinci poli: S.U.A., U.R.S.S., China, Europa Occidentală (acum când Anglia intră în „Piaţa comună”) şi Japonia”. În metoda sistemică a lui John W. Spanier se evidenţiază lumea postbelică cifrată în două etape esenţiale, care determină raportul de forţe de pe arena mondială: între anii 1947 – 1962, se exprimă „bipolaritatea”, când toate statele se grupează în jurul U.R.S.S.-ului şi a S.U.A.; din 1962, lumea „multipolară”, unde coaliţiile nu sunt stabilite atât de clar. Un rol determinant în această „lume policentrică” i se atribuie cu predilecţie S.U.A., care pentru înfăptuirea cursului politicii externe trebuie să folosească toate celelalte centre. Exministrul apărării al S.U.A., un activ geopolitician, David Schlezinger afirma că globul pământesc s-a transformat într-un singur teatru, unde S.U.A. trebuie să menţină „echilibrul”, întrucât ocupă o poziţie cheie strategică. De aici, reiese şi concluzia, potrivit căreia ar exista necesitatea prezenţei forţelor militare ale S.U.A. pe toate poziţiile cheie din lume. Printre cei mai remarcabili exponenţi ai acestei concepţii îi putem evidenţia pe Sol Cohen, dar şi pe M. Blij, A. Abdel-Malek, D. Harvey şi alţii. Trebuie amintită concepţia „sistemelor lumii” a economistului american J. Wallerstain, care era bazată, în timpul său, pe o abordare politico-geografică „centru-periferie” („nucleu-periferie”), în scopul examinării economiei mondiale[18]

18 Wallerstain Imanuelle, Sistemul mondial modern, vol I-II, Bucureşti, ed.Meridiane, 1992-1993

Ideile lui Wallerstain îşi regăsesc oglindirea în abordarea geopolitică a mai multor „radicali” din Marea Britanie şi S.U.A. În analiza sistemelor lumii, consideră Taylor, geopolitica reprezintă *sine qua non* concurenţa perpetuă (astăzi Vestul împotriva Estului) a nucleului care tinde să domine periferia imperială (astăzi Nord contra Sud).

Geopolitica conservatoare

Tradiţională, „mai mult geografică” şi de aceea în sens cunoscut considerată ca o „alternativă în abordarea tehnică şi globală a liberalilor”, perspectiva analizei situaţiei internaţionale în geopolitica anglo-americană nu şi-a pierdut însemnătatea. Ea este legată, în primul rând, de cercetările aşa-zisei geopolitici conservatoare. Teoriile clasice geopolitice sunt adaptate întru explicarea realităţilor istorice şi contemporane în politica mondială. Modelele şi schemele bipolare sunt adaptate procesului multipolarizării relaţiilor internaţionale. În calitate de substrat metodologic, deseori, se utilizează poziţia paradigmei regionale. Punctul de vedere al „conservatorilor” asupra geopoliticii a fost exprimat destul de bine de către geograful american P. Djei: „Regionalismul bun este o bună geopolitică, iar regionalismul incorect aparţine de o geopolitică incorectă”.

Cunoscutul geopolitician M. Way Baldwin scrie: „Concepţia geopolitică a lui Mackinder-Spykmann... în esenţă rămâne dreaptă şi în viitor”. Călăuziţi de atare afirmaţii, geopoliticienii N.A.T.O. declară despre o inadmisibilitate atunci când ignoră, în epoca nucleară, geopolitica. Ei vorbesc despre o utilitate a punctelor expeditive ale geostrategiei în orice război, inclusiv în cel nuclear. Conform opiniei lor, arma nucleară (atomică) mai mult a sporit, din punctul de vedere al geostrategiei, rolul continentelor, a insulelor, a oceanelor, a mărilor şi a

cosmosului, astfel că pierderea unei părţi din teritoriu pe un continent, a stăpânirii mării se va răsfrânge imediat şi asupra potenţialului militar. Prin aceasta afirmaţie, geopoliticienii militari contemporani tind să demonstreze că geostrategia se bazează pe factori care pot evolua, însă, fără a fi modificate principalele caracteristici ale acesteia. Unii teoreticieni militari afirmă că zonele care asigură un adăpost sigur tehnicii militare devin din ce în ce mai mici pentru ambele părţi, de aceea, într-o situaţie favorabilă se vor afla puterile maritime. Prin aceasta se explică faptul că, actualmente, lupta pentru cosmos are o importanţă majoră, aceeaşi ca şi pentru teritoriile de ţărm. Actualmente, la fel, statele sunt examinate de către geopoliticieni ca organisme biologice, care fie trebuie să crească, să se mărească, să se extindă, – fie să piară.

Reprezentanţilor geopoliticii conservatoare le este caracteristică folosirea termenului de „geopolitică”, în cele mai diverse contexte. Spre exemplu, „importanţă geopolitică”, „interese geopolitice”, „realitate geopolitică”, „chemare geopolitică”, „obiective geopolitice”, „consecinţe geopolitice”.

Conservatorii includ la nivel de geopolitică o mare parte a ţărilor din „lumea a treia”, care au un minuscul potenţial şi se află într-o subdezvoltare caracteristică.

Geomarxism

O formă a dezvoltării geopoliticii germane a constituit-o geomarxismul, care a fost elaborat de discipolul lui Karl Kautschi – G.E. Graf (1881 – 1952). Geomarxismul se bazează pe studiile lui Marx şi ale lui Engels, avansând materialismul istoric ca pe un element component pe care îl cuprinde geopolitica.

„Noua Dreaptă Europeană”.

„Noua Dreaptă” se prezintă ca una dintre puţinele şcoli geopolitice europene, care a păstrat o legătură consecventă cu ideile de până la război a geopoliticienilor continentalişti germani. Această orientare s-a născut în

Franţa la sfârşitul anilor ’60 şi este legată de liderul acestei mişcări, al filosofului şi al publicistului Alain de Benoist[19]

„Noua Dreaptă” se distinge vădit de dreapta tradiţionalistă franceză, de monarhişti, catolici, germanofobi, şovinişti, anticomunişti, conservatori. În toate reprezentările sale, „Noua Dreaptă” constă în susţinători ai „democraţiei organice”, în germanofili, socialişti, modernişti. Iniţial, „tabăra stângii”, tradiţional foarte influentă în Franţa a considerat apariţia acestei mişcări o „manevră tactică” a dreptei tradiţionale, dar, în timp, evoluţia serioasă a şcolii a fost reconfirmată şi recunoscută pe plan internaţional.

Unul din principiile fundamentale ale ideologiei „noii drepte”, mişcări asemănătoare s-au conturat în scurt timp şi în alte ţări europene, este considerat a fi principiul „geopoliticii continentale”. Spre deosebire de „vechea dreaptă” şi de naţionaliştii clasici, de Benois considera că principiul centralist al „statului-naţiune” este depăşit istoric şi că viitorul aparţine „Marilor Spaţii”. Mai ales că temelia acestor „Mari Spaţii” trebuie să devină nu atât unificarea (asocierea) diferitelor state într-un bloc politic pragmatic, dar şi intrarea grupurilor etnice, de felurite cantităţi şi parametri, într-un singur „Imperiu Federal”, pe baze egale. Un astfel de „Imperiu Federal” ar avea misiunea să fie unul unitar strategic, iar etnic diferenţiat. Sub această unitate strategică trebuie să fie consolidată unitatea primordială a culturii.

Tezele geopolitice ale lui de Benois sunt bazate pe afirmaţiile „destinului continental al Europei”. Din această perspectivă, el, completamente, se ghidează de concepţiile şcolii lui Haushofer. De aici, şi asumarea contradicţiei dintre „Europa” şi „Occident”, pe care şi-o însuşeşte „Noua Dreaptă”. „Occidentul”, pe care-l văd cei de la

19 www.arctogaia.com

„Noua Dreaptă”, se arată, prin prisma lumii contemporane, şi este cel care ar nega tradiţiile etnice şi spirituale, care avansează liber criteriile cantitative şi materiale a existenţei; o civilizaţie utilitaristă şi raţionalistă, mecanist – burgheză. Întruchiparea cea mai evidentă a Occidentului şi a civilizaţiei lui ar fi reprezinetată de către S.U.A.

De fapt, această reflecţie compune proiectul „noii drepte”. Europa trebuie să se integreze într-un „Imperiu Federal”, antagonist Occidentului şi S.U.A., mai ales că ar trebui, în mod deosebit, să fie încurajate tendinţele raţionaliste, întrucât regiunile şi minorităţile etnice au păstrat mai multe caracteristici, decât megapolus-urile şi centrele culturale afectate de „spiritul Occidentului”.

La nivelul politicii practice, începând din anii ’70 „noua dreaptă” se pronunţă pentru o neutralitate strategică riguroasă a Europei, pentru ieşirea din N.A.T.O., pentru necesitatea dezvoltării unui potenţial nuclear european propriu. Privitor la U.R.S.S. (apoi la Rusia) poziţia „noii drepte” a evoluat. Pornind de la clasica teză – „nici Occidentul, nici Răsăritul, nici Europa”, cu timpul a evoluat, întâi de toate – Europa, dar mai bine chiar şi cu Răsăritul, decât cu Occidentul. La nivelul practic, interesul iniţial faţă de China ca forţă de contrapondere faţă de imperialismul american şi sovietic, pe parcurs s-a modificat cu o moderată „sovietofilie” şi afişarea ideilor de alianţă a Europei cu Rusia.

Geopolitica „Noii drepte” este radicală, orientată spre antiatlantism şi antimondialism. Ea vede destinul Europei ca o antiteză a proiectelor atlantiste şi mondialiste.

Una din temele principale ale geopoliticii „Noii drepte” constă în reconstrucţia echilibrului de putere în lume. Prin echilibrul de putere, în geopolitică, se subînţelege starea echilibrului dinamic şi nu al celuia static, unde sunt acceptate îndoielile continui a interacţiunii centrelor antagoniste, datorate dinamicii

politice care se relevă asupra configuraţiei strategice şi geopolitice din politica mondială. Este vorba despre inacceptabilitarea sporirii energiei politice a vreunuia dintre centre, atunci când tinde să le ameninţe pe celelalte.

Primul proiect lansat de belgianul Jan Thiriart (1922 – 1992), este cunoscut în anii ’60 sub denumirea „Europa până la Vladivostok”, cu axa Dublin-Vladivostok. Cel de-al doilea proiect publicat în 1992 de politologul american W. Mici, care şi-a construit ipoteza târguirii şi vânzării Siberiei în folosul Statelor Unite, pentru suma de 2 – 3 trilioane dolari. Conform primului proiect se promitea cetăţenie europeană, stabilitate politică şi financiară, o revanşă faţă de S.U.A.

În cel de-al doilea proiect, se afirmă că vânzarea Siberiei pe care ar realiza-o Statele Unite, consta într-o modalitate optimă de reglementare a problemelor cu care se confrunta societatea rusă, dar şi a celor americane. În acest proiect, de asemenea, se enunţă faptul că ar fi posibilă acordarea cetăţeniei S.U.A. siberienilor, cât şi dreptul utilizării limbilor naţionale în afacerile oficiale.

La sfârşitul anilor ’70 Thiriart, conform analizei sale cu privire la situaţia geopolitică, concluziona că parametrii Europei nu mai sunt atât de vizibil de puternici ca să se elibereze de talassocraţia americană. Prin urmare, condiţia principală de „eliberare europeană” constă în unificarea Europei cu U.R.S.S.-ul. De la formularea unei scheme geopolitice, care ar include trei regiuni de bază – Occidentul, Europa, Rusia (U.R.S.S.) – el expune mai târziu o schemă care ar avea două componente – Occidentul şi continentul eurasiatic. Aşa a apărut proiectul „Imperiul Eurosovietic – de la Vladivostok până la Dublin”. În el aproape profetic sunt descrise motivele care conturează şi prefigurează o implozie a U.R.S.S.-ului, dacă superstatul nu va întreprinde, în cel mai scurt timp, nişte mişcări active geopolitice în direcţia Europa şi spre Sud.

Thiriart considera că ideile lui Haushofer vis-à-vis de blocul continental Berlin – Moscova-Tokio sunt actuale. Viziunile lui Thiriart se apropie în mod direct de proiectele neoeuroasiasmului rusesc contemporan. Cei mai prolifici exponenţi ai şcolii „Noua Dreaptă" sunt consideraţi a fi: Jordes von Lohausen, Jean Pârvulesco, Robert Steukers, Carlo Terraciano, prof. Klaudio Mutti.

Neomondialismul

Curentul, geopolitic este opus „noii drepte", este neomondialismul european. Respectiva orientare nu se arată a fi o continuatoare directă a mondialismului istoric, care, de la începuturi, îşi propune prezenţa unui modelul integrat al elementelor socialiste de stânga. Acesta reprezintă o variantă intermediară, între mondialismul propriu-zis şi atlantism.

Există mai multe versiuni detaliate ale neomondialismului. Una din cele mai elocvente o reprezintă concepţia futurologică geopolitică, elaborată de Institutul Cercetărilor Intenţionale de la Milano, care se afla sub conducerea prof. Karlo Santoro.

Conform modelului Santoro, la momentul actual, lumea s-ar afla într-o etapă tranzitorie şi care ar tinde spre o versiune mondialistă de multipolarizare (înţeleasă geoeconomic ca la Attali). Instituţiile internaţionale (O.N.U. etc.), se prezintă destul de dezvoltate, pentru mondialismul optimist a lui Fukuyama, care vrea să devină nucleul „guvernului mondial", în schimb la Santoro se prezintă, viceversa, inexistente şi relevă o logică îmbătrânită din geopolitica bipolarităţii. Mai mult de atât, lumea poartă asupra ei amprenta „războiului rece", o logică geopolitică care rămâne a fi una dominantă. Santoro prevede că o astfel de situaţie nu poate să nu se sfârşească cu o perioadă a cataclismelor civilizatoare.

În continuare, el expune un presupus scenariu al acestor cataclisme:

1). continua slăbire a rolului instituţiilor

internaţionale

2). accentuarea tendinţelor naţionaliste a ţărilor fostului Tratat de la Varşovia şi din lumea a treia. Aceasta conduce la procese haotice

3). dezintegrarea blocurilor tradiţionale (aceasta nu se referă la Europa) şi exitenţa unei dezintegrări progresive a statelor existente

4). Începerea unei epoci a războaielor cu intensitate mică şi medie, ca rezultat apar noi componente geopolitice

5). ameninţarea haosului planetar impune diverse blocuri să recunoască necesitatea creării de noi instituţii internaţionale, cu împuterniciri plenipotenţiare, faptic, însemnând instituirea unui Guvern Mondial

6). Încheierea procesului de creare a statului planetar sub egida noilor instanţe internaţionale (Guvernul Mondial).

Prin urmare, autorii europeni îşi au un coleg care exprimă o poziţie similară ca cea a teoriei lui Fukuyama. Aşadar, Jacques Attali – fost mulţi ani la rând consilierul personal al Preşedintelui Franţei, François Mitterand, cât şi o bună perioadă directorul Băncii Europene de Reconstrucţie şi Dezvoltare – considera în anii ’90 că se înalţa o a treia eră, „era banilor”, care ar fi echivalentul universal al bogăţiei. Această abordare a lui Attali leagă începutul erei mesianice, concepută în mesajul contextual iudeo-cabalist, lucru ce-l deosebeşte de Fukuyama, care rămâne în limitele strictului pragmatism şi utilitarism.

Dominarea totală a planetei într-o unică ideologie liberal-democrată şi a sistemului economic de piaţă, coroborat cu dezvoltarea tehnologiilor informaţionale conduc spre o viziune a lumii, în care aceasta devine unitară şi omogenă, iar realităţile geopolitice care au dominat pe parcursul întregii istorii, în a „treia eră” se retrag în plan secundar. Dualismul geopolitic se modifică.

Dar lumea unitară are o structurare geopolitică totuşi nouă, bazată, de această dată, pe principiul

„geoeconomiei”.

„Geoeconomia” este o versiune specială a geopoliticii mondiale care examinează prioritar nu factorii geografici, culturali, ideologici, etnici, religioşi, ce compun chintesenţa abordării geopolitice, ci, propriu-zis, realitatea economică în relaţie cu spaţiul. „Geoeconomiei” îi este indiferent ce popor trăieşte într-un anume loc, care îi este istoria, tradiţiile culturale, etc. Totul se rezumă, unde sunt plasate centrele de burse, centrele informaţionale, centrele de producţie. „Geoeconomia” este asemuită realităţii politice, ca şi cum „Guvernul Mondial” şi statul planetar unitar ar exista.

În modelul lui Attali se regăseşte exprimarea opţiunilor, care au stat la temelia „Comisiei Trilaterale” şi sunt un instrument conceptual-politic ce elaborează şi efectuează proiecte propriu-zise.

Ideologia geografică

Prezintă interes formula geopolitică care se referă la ideologia geografică, întreprinsă de importantul teoretician al liberalismului contemporan Raimond Aron (1905 – 1983). El se sprijină pe propria sa teorie despre pace şi război în relaţiile internaţionale[20]

Aron consideră că spaţiul poate fi examinat ca mediu, ca teatru şi ca o miză a politicii externe. Pentru respectivul strateg, care prognozează diverse variante ale războiului, spaţiul nu este, de exemplu, un mediu climateric sau geologic. Geopoliticul, potrivit lui Aron, examinează mediul geografic ca o locaţie destinată „jocului” diplomatic şi militar.

Revista „Herodote”.

Rezonanţa geopoliticii în Europa este legată în mare parte de activitatea geografului Yves Lacoste, care în 1976

---

20 Raimond Aron, "Paix et guerre entre les nations", Paris: Calmann-Levy, 1984, p. 197

a fondat revista „Herodote”, unde întâia oară în Europa postbelică (exceptând Germania) s-au publicat în mod regulat texte geopolitice. Trebuie menţionat faptul că în fruntea unei publicaţii s-a ridicat cineva apropiat cercurilor politice de stânga, pe când, până la acel moment, de geopolitică se ocupau în Europa doar cercurile de dreapta naţionaliste. Revista publica articole largi despre problematica geopolitică globală şi regională.

Lacoste şi colegii săi de la „Herodote” examinează geografia, precum şi întreaga geografie politică, în toate ipostazele, de la cel local la cel global. În acest sens, geopolitica efectuează. În primul rând, sporeşte relevanţa funcţiei ideologice a asigurării intereselor interne şi externe politice ale cercurilor elitare din toate ţările. Aşadar, geopolitica se prezintă strict ca o sferă ideologică a cunoaşterii, având, mai întâi de toate, o aplicaţie militară şi geostrategică.

Directorul observatorului de geopolitică europeană consideră că vina nu o poartă însăşi geopolitica, ci acea formă demodată pe care a îmbrăcat – o geopolitica.

Revista „Herodote” a avansat o nouă concepţie principială pentru geopolitică. Susţinătorii acesteia consideră spaţiul şi frontierele ca fiind pasive şi elemente neutre.

Evoluţia şcolii geopolitice ruse

În Rusia deja în sec. al XIX-lea exista o tradiţie al determinismului geografic, în primul rând, prin lucrările lui Lev I. Mecinicov (1838 – 1888, născut în România), dar şi ale istoricilor Boris N. Cicerin, Serghey M. Soloviov, Vasilii O. Kliucevskoi, A.P. Sciaprov. În secolul XX această tradiţie s-a divizat, precum s-a divizat întreaga cultură rusă. O ramură a gândirii geopolitice a început să se exprime în Rusia sovietică, alta să se dezvolte în diaspora rusă.

Gândirea ştiinţifică în Rusia a fost concentrată la impulsurile din lumea externă, astfel încât problematica

geopolitică s-a dezvoltat în paralel cu lumea civilizată... Iar azi, ruşii susţin că echivalentul termenului „geopolitica" care ar fi „geografia politică" s-ar fi născut în Rusia. Acesta, potrivit, istoriografiei geopolitice ruse ar fi fost introdu în uz, în a doua parte a anilor 1720 de către doi „germani ruşi", H.M. Wintzgheim şi G.M. Kraft, profesori ai Academiei din Sankt-Petersburg.

În sec. XIX-XX ideile geopolitice activ s-au dezvoltat în gândirea istorică şi a filosofiei istorice. Ideile unui specific rus şi apartenenţa „misionară" a Rusiei i-au preocupat pe B.N. Cicerin, S.M. Soloviov sau V.O. Kliucevski. Despre influenţa factorilor geografici asupra procesului istoric a scris istoricul rus I.L. Solonievici. Comparând Statele Unite cu Rusia şi constatând avuţia americană şi sărăcia rusească, el explică acest fenomen prin prisma specificului geopolitic şi geografic al fiecărei naţiuni. El scria, „sărăcia noastră se datorează al acelui factor, pentru care eurasiaticii au descoperit o determinare clară: excluderea Rusiei. Istoria Rusiei reprezint istoria depăşirii geografiei Rusiei". Istoria noastră arată cum spiritul cucereşte materia, pe când cea americană arată că materia cucereşte spiritul".

Problemelor de geopolitică sunt dedicate câteva lucrări ale savanţilor ruşi de prestigiu, cum este geograful A.I. Voiekov („Va fi Oceanul Pacific o principală cale a globului pământesc", 1904), a istoricului şi demografului Petr P. Semenov Tian-Shansky (lucrarea „Însemnătatea Rusiei în mişcarea de colonializare a popoarelor europene", din anul 1892), a etnografului şi demografului V.N. Lamański („Trei lumi de pe continentul Euro-Asiei", anul 1916). Aceştia sunt consideraţi reprezentanţii geografiei politice din Rusia. La începutul secolului XX apar lucrări de geopolitică. Printre multe altele, cartea lui A. Vandam „Poziţia noastră" (anul 1912). Autorul examinează riguros direcţia expansiunii ruse, motivând-o ca fiind vitală Rusiei pentru a ieşi spre mările calde.

Principala contradicţie geopolitică, care determină faţa lumii, el o considera bătălia dintre Anglia şi Rusia, folosind terminologia geopoliticăputere maritime şi putere continentală.

„Principalul adversar al anglo-saxonilor în calea dominării mondiale este poporul rus”, scrie vandam, şi principalele scopuri ale acestora constau în impunerea de-ai forţa să plece pe ruşi „de la Oceanul Pacific spre adâncurile Siberiei”, scoaterea Rusiei din Asia spre nord de zona dintre 30 şi 40 latitudine nordică. Rezolvarea problemei, în viziunea geopoliticianului rus, trebuie să aibă loc în urma constituirii unui echilibru rezonabil de forţe, care s-ar concretiza în edificarea unei coaliţii a „puterilor terestre contra despotismului agasant al Angliei”. Este vorba despre o coaliţie Rusia, Franţa şi Germania, ideea care l-a bântuit şi pe care a insistat împăratul rus Nikolai al II-lea.

Trebuie de spus că Veniamin, fiul lui Petr Petrovici Semenov-Tian-Shansky, i-a continuat munca de cercetare. O pagină deosebită în istoria gândirii geopolitice ruse este legată tocmai de Veniamin Petrovici Semenov-Tian-Shansky. Anume lui V. Semenov-Tian-Shansky îi este scris să devină „părintele” noii paradigme antropogeografice care a dezvoltat geografia politică, apărută în Rusia, la începuturile secolului al XX-lea, şi care a schimbat paradigma descrierii statale, care a suferit modificări în urma crizei instaurate la sfârşitul secolului al XIX-lea. Cunoscând concepţiile cercetătorilor antropogeografi străini (Ratzel), dar şi pe cele ale ruşilor (îndeosebi A. Valicov, V. Lamański) despre relaţia entităţilor teritorial-politice (în primul rând, cele statale) şi deosebirile culturale ale omenirii, prin efectuarea de referinţe la nuanţele naturii şi deosebirea în cadrul procesului istoric, V. Semenov-Teani-Sanskii a creat o concepţie estimativ exhaustivă al caracterului geografiei politice globale.

Vom menţiona următoarele aserţiuni dezvoltate de

autor:

1). Imaginaţia că geografia politică reprezintă o cunoaştere completă, sintetizată şi cu mai multe niveluri în structura ştiinţei geografice;

2). evidenţierea şi caracterizarea formelor genetice ale sistemelor teritorial-politice, adică ale sistemelor statal – geopolitice, ca rezultat al acţiunii factorilor naturali, istorici, economici, culturali ai teritoriului;

3). cercetarea dezvoltării sistemului prin „mittelpunkt" al puterii teritorial – politice a Rusiei, capabilităţile, insuficienţele şi perspectivele acesteia;

4). elaborarea în baza materialului rusesc a reprezentărilor bazelor coloniale, ca generatoare şi garanţii de putere teritorial-politică;

5). cartografierea politico – geografică a Rusiei.

Istoricul, sociologul rus Ivan Solonevici a fost printre primii care a apelat la problematica geopolitică şi s-a remarcat în diaspora rusească. Comparând libertăţile din Rusia, din S.U.A. şi Anglia, el direct le raportează la factorul geografic.

„Libertatea americană, ca şi bogăţia americană, scrie autorul, sunt determinate de geografia americană; libertatea noastră şi bogăţia noastră sunt limitate de geografia rusă". Poporul rus, consideră el, niciodată nu va avea astfel de libertăţi precum are Anglia şi S.U.A., întrucât securitatea celora din urmă este garantată de oceanele şi strâmtorile, pe când cea rusă poate fi garantată doar prin supunere militară. Printre geopoliticienii ruşi trebuie enumeraţi şi grupul intelectual de emigranţi, cunoscuţi şi încadraţi în curentul „eurasiatic": N. Trubetkoi, I. Iliyn, P. Saviţchi, G. Vernadschi, G. Florovschi, L. Karkavin etc. Pe aceştia îi unea ideea conform căreia Rusia ca o lume specială, la dezvoltarea căreia a influenţat enorm Eurasia.

Anume, P. Saviţcki, dintre toţi „eurasiaticii", s-a interesat, într-o mare parte, de geopolitică şi poate fi

considerat, pe bună dreptate, ca fiind geopolitician.

Savițcki, ca şi mulți alți eurasiatici, a fost influențat de Danilevski şi Leontiev, care promovau, în lucrările lor, slavofilismul şi velicorusismul. „Rusia are un temei mai mare decât China să fie numită „stat central". Dacă centralitatea Germaniei se limitează doar în contextul european, iar Europa este partea occidentală a Eurasiei, atunci Rusia ocupă poziția centrală în cadrul întregului continent".

Lev Gumilev (1912 – 1992), istoric, etnolog, filosof, doctor de ştiințe istorice şi geografice, nu atingea propriu-zis teme geopolitice în operele sale, dar teoria sa despre etnogeneză şi expunerea ciclurilor etnice confirmă o continuare a liniei abordării „organiciste" şi, în mare parte, al „determinismului geografic", care reprezintă, chintesența, geopoliticii, deja cum se evidențiază la Ratzel, la Kjellen, la Haushofer etc.

Gumilev nu a formulat concluzii geopolitice bazate pe teoriile sale. Acestea au fost exprimate de către discipolii şi succesorii săi, în perioada slăbirii cenzurii ideologice marxiste. Această orientare a primit denumirea de „neoeuroasism".

Neoeurasismul are câteva diferențieri. Prima (cea mai fundamentată şi dezvoltată reprezintă o ideologie finalizată şi multicuantificată, pe care au formulat – o câteva cercuri ale opoziției naționaliste, contrare reformelor liberale, în perioada anilor 1990 – 1994. Este vorba despre gruparea de intelectuali, asociați în jurul gazetei „Deni" (mai apoi Zavtra) şi a revistei „Elemenți". Această doctrină a „neoeuroasmului" se bazează pe ideile lui Savitki, Vernadski, al kneazului Trubetkoi, dar şi al ideologului național-bolşevismului Nikolay Ustrealov (1890 – 1938).

O altă tentație a „neoeurasismului" o constituie alegerea țărilor islamice (în special Iranul continental) în calitate de important aliat strategic. Ideea unei alianțe

continentale ruso-islamice stă la baza strategiei anti-atlantice, care s-ar realiza de la litoralul sud-vestic al mittelpunkt-ului eurasiatic. La nivel doctrinar această alianţă presupune caracterul tradiţionalist al civilizaţiei ruse şi islamice, ceea ce le uneşte pe ele într-un proiect de descurajare a Occidentului antitradiţional, iluministo-pragmatic.

Alte diferenţieri ale neoeurasismului care ar emite proiecte derivate sunt puţin cunoscute şi oglindesc mai mult adaptarea întregului complex de ideilor enunţate către o realitate politică într-o continuă schimbare: fie că este vorba exclusiv de „eurasiasmul" economic pragmatic, chemat să recreeze interacţiunea economică a fostelor republici din U.R.S.S. Proiectul preşedintelui Kazahstan-ului, Nikolai Nazarbaiev), fie se referă la tezele expansiunii vitale („super-putere" – proiectul lui Jirinovski), fie sunt nuanţate doar prin chemările retorice spre o „comuniune eurasiatică" pentru menţinerea unei unităţi ruse şi a minorităţilor naţionale în componenţa Federaţiei Ruse (proiectul câtorva funcţionari din exguvernul Elţîn), fie relevate prin prisma interesului de moştenire a cercului lui Savitki, Trubetkoi, Suviński, Karşavin şi a emigraţiei ruseşti. După destrămarea Pactului de la Varşovia şi a U.R.S.S.-ului, geopolitica în societatea rusă a redevenit actuală. Nu este de mirare că primii, la renaşterea geopoliticii, au contribuit cercurile naţionalisto – patriotice. Metodologia lor a devenit atât de impresionantă, încât iniţiativa a fost reluată şi de câteva mişcări democratice. În scurt timp, după restructurarea gorbaciovistă, geopolitica a devenit una dintre cele mai populare teme ale întregii societăţi ruse. Cercetătorii contemporani ruşi şi-au adus aportul în elaborarea problemelor geopoliticii, iar, în ultimii ani, a devenit în Rusia cea mai solicitată ştiinţă din sfera politologiei. Primul, care a lansat un compendiu de geopolitică în Rusia post-sovietică a fost E.A. Pozdneakov, „Geopolitica" (1995).

Recunoscând, în mare parte, meritul abordărilor tradiţionale, totuşi, el se pronunţă asupra geopoliticii ca fiind o disciplină, instrumentul căreia ar consta în „utilizarea de către state a factorilor spaţiali în determinarea şi obţinerea scopurilor politice. În schimb la K.V. Pleşakov, geopolitica poate fi determinată nu ca o variabilă obiectivă a politicii externe a unei naţiuni, datorită plasamentului său geografic, ci ca o variabilă obiectivă a subiectului relaţiilor internaţionale, a utilităţii factorilor materiali, care îi permit acestui subiect să efectueze controlul asupra spaţiului.

Dorind să lămurească „dacă această disciplină ştiinţifică a îmbătrânit şi ce corectări i se cer în actualitate, întrucât această disciplină ar putea fi folosită pentru a satisface nişte necesităţi concrete statului rus”, K. Sorokin a ajuns la concluzia că disciplina însumează două compartimente: geopolitica „fundamentală” – ce studiază dezvoltarea spaţiului geopolitic al planetei; – şi geopolitica „aplicată” – ce prelucrează principialele recomandări referitoare la vectorul comportamental al unui anume stat sau ale grupurilor de state de pe scena mondială. Mai ales că pe cea din urmă Sorokin o testează ca având o denumire probabilistică de „geostrategie”.

Politologul K. Gadjiev, la modul general, punându-se în acord cu o atare abordare a subiectului, vede ca pe o problemă primordială ceea ce se distanţează hotărâtor, de la tradiţionala concepţie a geopoliticii ca disciplină, chemată să studieze exclusiv sau avantajos aspectul spaţial al relaţiilor internaţionale şi la baza cărora ar sta abordarea determinismului geografic, dar şi tratarea geopoliticii ca pe o strategie de politică externă, orientată spre expansiune şi hegemonie. În demersul cercetării sale, Gadjiev tinde să arate necesitatea care s-ar fi prefigurat în tratarea principiilor fundamentale, a parametrilor şi principiilor metodologice de studiu pentru comunitatea internaţională contemporană.

Una din „excepţiile” literaturii ruse contemporane, care a „fascinat” comunităţile academice, o constituie lucrarea fundamentală a lui A. Dughin, dedicată geopoliticii, şi care se axează pe o viziune strict tradiţionalistă. Dughin subliniază însemnătatea legii „războiului nevăzut” dintre talassocraţie şi tellurocraţie ca pe o lege de bază pentru geopolitică. Mai mult de atât, el îi simpatizează excesiv pe geopoliticienii Karl Haushofer sau Carl Schmitt, considerându-le proiectele de actualitate, iar subiectul legat de relaţia acestora cu naziştii, în accepţiunea lui Dughin, se circumscrie în favoarea celor doi geopoliticieni germani, astfel încât consideră că relaţiile acestora cu nazismul nu au fost adânci. Pe de altă parte, Dughin consideră că munca bogata realizată în folosul umanităţii a celor doi geopoliticieni nu trebuie să se facă într-o directă dependenţă de tendinţele politice, ori, chiar însuşi nazismul nu a fost chiar întru totul nociv.

Academicianul V.S. Pirumov, vicepreşedintele Academiei Ştiinţelor Naturii din Federaţia Rusă, a propus să se înţeleagă sub termenul ştiinţific de geopolitică, studierea totalitatea principiilor şi proceselor de dezvoltare ale statelor, ale regiunilor şi ale lumii, luând în calcul influenţa sistemică a factorilor geografici, politici, militari, ecologici şi alţii. Pirumov evidenţiază următorii factori geopolitici:

1. geografici
2. politici
3. economici
4. militari
5. ecologici
6. demografici
7. culturali, religioşi, etnici.

La sfârşitul anilor ’90, în Rusia, cele mai dezvoltate scenarii geopolitice au fost legate de crearea spaţiu unic economic al Uniunii Europene şi experimentarea lui în spaţiul post-sovietic, s-a vorbit mult despre reîntregirea

Germaniei şi dezmembrarea U.R.S.S.-ului. În acelaşi timp accederea la puterea a lui Vladimir Putin, ca preşedinte, a pus bazele unui tip de stat hard, care şi-a proclamat o renaştere geopolitică.

„Noua Rusie" reprezintă doctrina oficială a statului rus.

Actualmente, se poate vorbi despre o enunţarea de către şeful statului rus Dmitrii Medvedev a unei teze geopolitice complementare a celora pe care le-a evidenţiat predecesorul său, actualul premier rus Vladimir Putin şi care se intitulează – „Rusia, înainte!". Teză derivă din ultimele discursuri, în special a celuia ţinut la conferinţa de la Yaroslavli, în faţa politologilor şi intelectualilor ruşi, care a fixat, eminamente, formarea doctrinei politice externe a Rusiei actuale. Noua doctrină rusească redă un nou pragmatism coroborat cu însuşirea strategiei Puţin, dar şi o renunţare categorică de la linia politică rusă din anii '90. Ideologia noii doctrine ruseşti este bazată pe o abordare în care statul rus trebuie să se dezvolte împreună cu alte democraţii suverane responsabile. Doctrina Medvedev este formată pe cinci principii cheie care revendică: democraţia, suveranitatea, statele naţionale, standarde democratice unice, convingerea în locul constrângerii.

Este adevărat că doctrina Medvedev nu arată cu doctrina preşedintelui Putin, expusă la München, care i-a şocat pe mulţi analişti şi lideri politici occidentali şi a marcat un punct de cotitură în istoria relaţiilor internaţionale. La Munhen, pentru prima dată după destrămarea URSS, „noua" Rusie şi-a declarat ostentativ ambiţiile geopolitice în interiorul spaţiului post-sovietic şi în străinătate (în proxima vecinătate). Şi creşterea rolului rusesc pe arena internaţională s-a manifestat în contextul desfăşurării unei politici multivectoriale ale Statelor Unite, ca urmare a asumării rolului de „hegemonie mondială".

CONCLUZII

Prezenta lucrare are o structură de natură să-l ajute pe cel care încearcă să fie în temă cu studiul geopoliticii, să însuşească aparatul de noţiuni fundamentale al acestei discipline şi vrea să cunoască şcolile de gândire geopolitică, care au adus contribuţii esenţiale în configurarea corpusului noţional al geopoliticii. Lucrarea vrea o clarificare conceptuală şi o relevare de ansamblu a principalelor orientări din arealul geopoliticii, şi aici am inclus Şcoala germană, Şcoala franceză, Şcoala anglo-americană, Şcoala rusă.

Evoluţia studiului Geopoliticii, de la cea tradiţională, care pune accentul pe factori şi elemente preponderent naturale, până la cea contemporană, care facilitează să înţelegem că există o gamă largă de factori determinanţi în evoluţia proceselor mondiale. Pentru că evoluţia din ultima vreme a lumii a evidenţiat rolul mult mai mare pe care îl posedă economia, informaţia, cultura în modelarea proceselor contemporane. Nu întâmplător au prins rădăcini, s-au înregimentat studii precum ar fi geoeconomia, geoinformaţie, geocultura, geosacralitatea. Şi întrucât geopolitica este preocupată de studiul puterii şi a surselor acesteia, ascensiunea noilor factori şi rolul relevatoriu care urmează să-l joace în modelarea existenţei noastre.

Prezenta abordare al studiului de geopolitică se bazează pe una strict teoretică, care tinde să reliefeze efectele puterii şi sursele adevărate ale acesteia drept un instrument adecvat de înţelegere a proceselor, evoluţiilor şi tendinţelor contemporane.

Actualmente, majoritatea actorilor sunt conştienţi de proximitatea spaţiilor politice. Începutul secolului XXI ne prezintă un top al actorilor cu impact global în domeniul geopoltic, iar aceştia sunt SUA, Europa, Rusia, China şi Japonia. Şi viziunea pe care au luat-o ca fiind una prioritară multe laboratoare geopolitice a fost cea a lui Zbigniew Brzezinski, care consideră că esenţa noii

structuri de securitate a lumii se află în relaţia dintre SU şi Eurasia (care cuprinde pe lângă Europa, toate celelalte ţări enunţate mai sus). În cadrul acestei relaţii se pot identifica două triunghiuri de putere euroasiatică: SUA, Europa, Rusia; SUA, China, Japonia.

Observaţia cea mai pertinentă referitoare la cele două triunghiuri de putere constă în aceea că, în fiecare din ele, una din puteri (Europa şi, respectiv, Japonia) mizează clar pe ideea de stabilitate şi securitate internaţională, în vreme ce câte una din celelalte puteri (China şi respectiv Rusia) rămân deschise şi interesate în eventualitatea unor mutaţii geopolitice.

Un alt punct de vedere, complementar celuia enunţat anterior, consideră că la originea „noii schisme mondiale" s-ar afla tensiunea dezvoltată între două „câmpuri" distincte de putere, întemeiate pe principii opuse de organizare: pe de o parte, Statele Unite ale Americii, adepte ale unipolarităţii, pe de altă parte, ceilalţi actori importanţi de pe arena internaţională, care se prezintă ca adepţi ai multipolarităţii.

Şi trebuie spus că şi atunci când Rusia a folosit forţa în relaţiile internaţionale, „reinventând" puterea în dimensiunea sa completă şi care a fost mesajul transmis lumii întregi, atunci când cele câteva unităţi ale Armatei 58 au început să acţioneze în Georgia, Moscova s-a ghidat conform punerii în practică a propriului proiect de „Geopolitică". Pentru că puterea nu este un concept abstract, ci se demonstrează în raporturile cu alţi actori, iar în acest caz nu Georgia a fost ţinta, ci NATO, dar mai ales SUA. Fostul preşedinte al Rusiei, Vladimir Putin, declarase că Rusia a redevenit independentă, că a intrat într-un sistem modern de state. Nu înzădar, geopoliticianul american Henry Kissinger definea puterea drept: „... capa*citatea unei entităţi de* a-*şi impune voinţa asupra alteia, sau de* a *rezista presiunii exercitate de* altă *entitate". I*ar succesul relaţiilor de putere care se pot

constitui şi pot deveni o problemă a dependenţelor în care „... puterea *unora s*e *măso*ară *prin dependenţa faţă de alţi*i” v*a fi* relevat în viitor.

Obiectivul educaţiei geopolitice constă în formarea conştiinţei la grupurile de persoane, astfel încât acestea să aibă o conduită adecvată în consolidarea, experimentarea şi proiectarea unor viziuni de relaţionare, de salvargardare a valorilor fundamentale umane din perspectiva interesului şi spiritului românesc. Procesul este unul de durată, deoarece transmiterea şi memorarea mecanică a unor concepte nu înseamnă că a avut loc deja un act educativ eficient. Pe măsură ce normele de geopolitică vor fi însuşite şi transformate în convingeri se va produce trecerea de la o conduită impusă din exterior, adesea prin măsuri coercitive, la o conduită motivată, intrinsecă, auto-impusă, la nivel individual, obţinându-se astfel o solidă cultură în domeniu. Importanţa studiului de geopolitică a cuprins azi întreaga societate contemporană, acesta reflectându-se inclusiv în media şi în mediul academic.

Lucrarea de faţă se adresează în special tinerilor, care manifestă interes faţă de studiul geopoliticii, pentru că printr-o educaţie adecvată şi o bună posesie a conceptelor geopolitice, membrii societăţii pot învăţa şi compara cum să-şi protejeze valorile fundamentale ale statului, ale poporului, ale Naţiunii.

a)
b)
c)
d)
e)
f) Note bibliografice

Dobrescu, Paul, Geopolitica, editura Comunicare. ro, Bucureşti, 2003;

Dughin Alexandr, Osnovî Geopolitiki, Arctogaia, Moskva, 1997

Dughin Alexandr, Geopoliticescoie buduschceye

Rossii, Arctogaia, Moskva, 1998

Bădescu Ilie, Dungaciu Dan, Sociologia şi geopolitica frontierii, Floarea Albastră, Bucureşti, 1997

Kliucevski V.O., Istoriceskie portreti, Pravda, Moskva, 1990

Serebrean Oleg, Va exploada estul, Dacia, Cluj-Napoca, 1997

Tihonravov Iurii, Geopolitica, Intelect-bussiness, Moskva, 1997

Panarin Alexandr, Politologia, Moscva, 1997

Puşcaş Vasile, Relaţii internaţionale contemporane, ed. Sincron, Cluj-Napoca, 1999

Puşcaş Vasile, Pulsul estului, ed. Sincron, Cluj-Napoca, 1999

Puşcaş Vasile, Căderea României în Balcani, ed. Dacia, 2000

Guzzini Stefano, Realism şi relaţii internaţionale, Institutul European, 2000.

Pascal Lorot, Storia della Geopolitica, Trieste, Astenos Editore, 1997

Ionescu, Mihail E, După hegemonie: patru scenarii de securitate pentru Europa de Est în anii ’90, Scripta, Bucureşti, 1993

Ionescu, Mihail E, O istorie trăită: relaţiile internaţionale: 1990 – 1995, Scripta, Bucureşti, 1996

Thierry de Montbrial, Memoria timpului prezent, Polirom, Iaşi, 1996

Dougherty, James I., Pfaltzgraff, Robert L., Contendinng Theories of International Relations, 3 th edition, New York: Karper Collins Publishers, 1990

Wallerstein, Im., Sistemul mondial modern vol I-II, Bucureşti, ed. Meridiane, 1992 – 1993

Culda Lucian, România în situaţii limită, Licorna, 1995

Ţîgankov P.A., Mejdunarodnyie otnoshenya: soţiologhiceschie podhodi, Moscva, Gardarica, 1998

Ciulanov I.G., Politologia, Sankt Petersburg, Universitet economichi i finansov, 1997

Ianin Igorl, Opavdanie culituri ili iscustro jiti v Rossii, AO" RĂU-universitet, Moscva, 1997

Kissinger H., Diplomaţia, ed. All, Bucureşti, 1999

Zbiegniev Brzezinschi, Marea tablă de şah, Bucureşti, 2001

Raimond Aron, Paix et guerre entre les nations

Paris: Calmann-Levy, 1984

Ancel Jacques, Geopolitique, Paris: Librairie Delagrave, 1936

Boldur Alexandru, Geopolitica, Glasul Bucovinei, 1994

Pascal Boniface, Relaţiile Est-Vest: 1945 – 1991, Institutul European, Iaşi, 1998

A. I. Podberezkin, Ruskii puţi i sobornosti, ed. Fenix, 1997

I. A. Gobzov, Politologia, editura Zerţalo, Moskva, 1997

Semionov I.N., Geopolitica fascistă în slujba imperialismului american, Editura de stat pentru literatură ştiinţifică şi didactică, Bucureşti, 1951

Bakhov A., Le Traité de Varsovie et la securite européenne, Editions de L'Agence de presse Novosti, 1975

BRZEZINSKI, Zbignew – A plan for Europe, Foreign Affairs, ian/febr. 1995.

DAWISHE, Karen, PARROTT, Bruce – The end of Empire? New York, 1993, vol. I.

BARNER-BARRY, Carol – The politics of Change, St. Martin's Press, New York, 1995.

CHIFU, Iulian – Război diplomatic în Basarabia, ed. Paideia, 1997.

Каледин В.Н. Отечественная политическая география и геополитика: реальность и возможности. // Геополитические и геоэкономические проблемы России: Материалы научной конференции в РГО.

Октябрь 1994 – СПб, 1995. С.85.

DOUGHERTY, E. Jomes, PFLTZGRAFF, L. Robert – Contending Theories of Internaţională Relations, Harper Collins Publishiers, New York, 1990.

HUNTINGTON, Samuel P – Ciocnirea Civilizaţiilor, ed. Antet, 1997.

KEOHANE, Robert & NYE, Joseph – Power and Interdependence in the Information Age, Foreign Affairs, vol.77, no. 5, sept-oct. 1998.

KOHN, Hans – the idea of Nationalism, New York, 1944.